

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Bc. Hana Manukjanová

Atributivní a predikativní funkce adjektiv v češtině
Attributive and Predicative Functions of Czech Adjectives

2016

Vedoucí práce: Mgr. Eva Lehečková, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi pomohli s přípravou diplomové práce. Děkuji vedoucí práce Mgr. Evě Lehečkové, Ph.D. za odborné vedení při psaní, cenné rady a připomínky k textu.

Velké poděkování pak patří mé rodině za veškerou podporu a pomoc během studií.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. května 2016

.....

Hana Manukjanová

Abstrakt:

Tato diplomová práce se zabývá rozdílem mezi atributivní a predikativní funkcí adjektiv v současné češtině. Ačkoli je tato distinkce pro vymezení adjektiv v mnoha jazycích velmi důležitá, v češtině jí dosud nebylo věnováno příliš pozornosti. Teoreticky budeme vycházet z práce Františka Čermáka *Lexikon a sémantika* (2010), která v návaznosti na britskou lingvistiku přináší do české tradice samotný pojem *predikativní adjektiva*, jenž dosud nebyl soustavněji užíván.

Práce je rozdělena do dvou částí. První část se zabývá shrnutím popisu adjektiv v obou funkcích do uceleného výkladu. Vychází z českých i zahraničních mluvnic, jazykových příruček a odborných článků. Výklad přináší základní charakteristiku obou typů adjektiv a dále se zaměřuje na popis jejich formy, tvarového rozlišení a valence, která na něm závisí. Tato část práce také vymezuje některé sporné body nebo nejasnosti těchto výkladů a přístupů. Na základě reflexe odborné literatury jsou stanoveny jednotlivé teze, které ověřuje druhá část práce.

Metodologicky jde o korpusovou analýzu, která ověřuje vybrané rysy adjektiv. Analýza vychází z materiálu psaných textů Českého národního korpusu, konkrétně korpusu SYN2010. Sledovány jsou sémantické, morfologické i syntaktické rysy adjektiv užitých v predikativní i atributivní funkci s cílem přinést popis jejich vlastností.

Abstract:

The diploma thesis deals with the distinction of attributive and predicative adjectives in contemporary Czech. Although this distinction is very important for defining adjectives as a word class in many languages, there was only little attention paid to it in Czech so far. This thesis is based on the work of František Čermák *Lexikon a sémantika* (2010). It is strongly inspired by english tradition of linguistics, which is also a reason, why he introduces a new term *predicative adjectives* in Czech.

The thesis is divided into two parts. The first part contains theoretical description of predicative and attributive function of adjectives. It is based on information contained in czech and foreign grammarbooks, handbooks or research papers. The goal is to summarize these separate information. The theoretical part deals with the basic characteristic of both types of adjectives, it focuses also on description of their semantics, word form and valency,

which depends on it. This part contains definitions of some questionable points or inaccuracies of these descriptions too.

The second part of this thesis is given to corpus research. The questionable points or inaccuracies of the descriptions defined in the first part of this thesis are examined on the material of Czech national corpus, concretely the corpus SYN2010. It deals with semantic, morphologic and also syntactic features of adjectives. The goal is to describe characteristic features of adjectives used either attributively or predicatively.

Klíčová slova:

adjektivum, atributivní funkce, predikativní funkce, jazykový korpus, atribut, predikát

Keywords:

adjective, attributive function, predicative function, corpus, attribute, predicate

Obsah

OBSAH	- 8 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	- 10 -
1 ÚVOD.....	- 12 -
2 ATRIBUTIVNÍ A PREDIKATIVNÍ ADJEKTIVA	- 15 -
2.1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY.....	- 15 -
2.1.1 Základní charakteristika.....	- 15 -
2.1.2 Významové rozdíly.....	- 17 -
2.1.3 Tvarové rozlišení adjektiv.....	- 19 -
2.1.4 Valence.....	- 22 -
2.2 SHRNUÍ CHARAKTERISTIK ADJEKTIV	- 26 -
2.3 POJEM PREDIKATIVNÍ ADJEKTIVA V ČEŠTINĚ	- 28 -
2.3.1 Sémanticko-funkční třídění adjektiv podle Františka Čermáka.....	- 30 -
2.4 SHRNUÍ SÉMANTICKO-FUNKČNÍHO TŘÍDĚNÍ	- 33 -
3 KORPUSOVÝ VÝZKUM	- 35 -
3.1 SLEDOVANÉ RYSY.....	- 39 -
4 PREDIKATIVNÍ ADJEKTIVA.....	- 46 -
4.1 SÉMANTIKA ADJEKTIV	- 47 -
4.1.1 Predikativa	- 50 -
4.2 MORFOLOGICKÉ RYSY A ODVOZENOST ADJEKTIV	- 52 -
4.3 SYNTAKTICKÉ RYSY.....	- 54 -
5 SHRNUÍ: PREDIKATIVNÍ ADJEKTIVA.....	- 62 -
6 ATRIBUTIVNÍ ADJEKTIVA	- 66 -
6.1 SÉMANTIKA ADJEKTIV	- 67 -
6.2 MORFOLOGICKÉ RYSY A ODVOZENOST ADJEKTIV	- 69 -
6.3 SYNTAKTICKÉ RYSY.....	- 72 -
7 SHRNUÍ: ATRIBUTIVNÍ ADJEKTIVA.....	- 79 -
8 ZÁVĚR.....	- 82 -

9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	- 87 -
10	SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	- 90 -
11	SEZNAM TABULEK	- 91 -

Seznam použitých zkratk

Typ souvětí	
SS	souvětí souřadné
SP	souvětí podřadné
Typy vedlejších vět	
Pt	předmětná
Po	podmětná
PuPodm	přísluvečná podmínková
PuPříp	přísluvečná přípustková
Puč	přísluvečná časová
PuPříč	přísluvečná příčinná
Pum	přísluvečná místní
PuÚč	přísluvečná účelová
Puz	přísluvečná způsobová
PuMěr	přísluvečná měrová

Označení funktořů¹	
ACT	aktant – aktor
AIM	volné doplnění vyjadřující účel
AUTH	volné doplnění substantiva označující autora
BEN	volné doplnění vyjadřující ne/prospěch
CAUS	volné doplnění vyjadřující příčinu
CRIT	volné doplnění vyjadřující měřítko
DIR	volné doplnění místa odpovídající na otázku „odkud?, kudy?, kam?“
DPHR	závislá část frazému
EFF	aktant – efekt
EXT	volné doplnění vyjadřující míru

¹ Pro detailnější popis a výklad jednotlivých funkcí viz <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/html/ch06.html>.

LOC	volné doplnění místa odpovídající na otázku „kde?“
MANN	volné doplnění vyjadřující způsob
MAT	aktant substantiva vyjadřující obsah kontejneru
MEANS	volné doplnění vyjadřující prostředek
ORIG	aktant – origo (původ)
PAT	aktant – patiens
REG	volné doplnění vyjadřující zřetel
SUBS	volné doplnění vyjadřující substituci
TSIN	volné doplnění času odpovídající na otázku "odkdy?"

1 Úvod

Tématem této práce je distinkce mezi atributivní a predikativní funkcí adjektiv v češtině. Klade si za cíl poskytnout popis rysů adjektiv, která jsou v dané funkci užitá.

V některých jazycích (např. angličtině, ruštině, francouzštině apod.) je distinkce mezi atributivně a predikativně užívanými adjektivy důležitým rysem při snaze o vymezení syntaktických vlastností tohoto slovního druhu. Přestože se jí zabývá řada českých lingvistů, pro angličtinu Čermáková (1998), pro francouzštinu Kostová (1993), pro ruštinu Ruferová (1995, 1999, 2000), jde vždy o analýzu materiálu jiného jazyka než češtiny. Platí přitom, že atributivní funkce je považována za základní a primární funkci adjektiv, predikativní je pak funkcí sekundární, označovanou rovněž také jako nadstavbová.

Pro naši tradici je ovšem problematické již samotné označení *predikativní adjektiva*. Tento termín není příliš rozšířený ani zažitý, proto se v kontextu češtiny užívá terminologie poněkud nejednotná: v mluvnicích a příručkách lze najít označení *adjektiva v sekundární funkci*, *adjektivní přísudek* a v neposlední řadě jsou také predikativní adjektiva zařazována k *přísudku jmennému se sponou*. Z toho poté vychází i to, že mluvnice o predikativních adjektivech pojednávají obvykle v kapitolách zabývajících se verby.

Konkrétní označení *predikativní adjektiva* užívá v české tradici soustavněji až František Čermák ve své práci *Lexikon a sémantika* (2010), pro niž je důležitá zejména britská lingvistická tradice. Tato práce pro češtinu navrhuje tzv. sémanticko-funkční třídění adjektiv. Toto třídění by mělo nahradit dosavadní, tradiční třídění, které je spíše morfologické (Mluvnice češtiny 2, 1986). V jeho rámci jsou adjektiva dělena na třídy *kvalifikační*, *relační* a *posesivní*, které podle Čermáka nejsou dostatečně ostré. Sémanticko-funkční třídění se pak snaží postihnout co nejvíce syntaktických, morfologických i sémantických rysů adjektiv a na jejich základě je vymezováno pět adjektivních tříd. Funkčně Čermák adjektiva dělí na *atributivní*, *predikátová* a *atributivně-predikátová*, přičemž první dva typy mohou být užitý pouze v jedné funkci, zatímco třetí v obou. Tato teze je ovšem poněkud problematická, protože vzápětí Čermák u všech pěti tříd zaznamenává, že mohou fungovat v obou funkcích. Tato práce by se kromě stanovení rysů adjektiv užitých predikativně i atributivně měla pokusit rovněž zjistit, zda lze v češtině nalézt adjektiva, která mohou mít právě pouze jednu funkci.

Práce bude rozdělena na dvě části. První bude částí teoretickou, v níž se budeme zabývat dostupnou odbornou literaturou, která se sledovanými funkcemi adjektiv zabývá. Na základě poznatků získaných reflexí těchto zdrojů budeme usilovat o ucelený výklad rysů

adjektiv v obou funkcích. Přístupy jednotlivých badatelů či jazykových mluvnic a příruček budeme porovnávat, hledat shodná tvrzení nebo naopak vymezovat případné sporné body s cílem stanovit teze, které budou důležité pro další část práce.

Klíčové pro nás budou zejména následující tvrzení vycházející z odborné literatury:

- adjektiva zachovávající valenci se vyskytují převážně v predikátu,
- zachováno bývá ve většině případů pouze jedno doplnění, zřídka více,
- adjektiva, která nemají vyjádřena valenční doplnění, jsou častěji atributy, jsou anteponována před řídicím substantivem,
- pokud je atributem adjektivum s doplněním, je postponováno,
- valenci zachovávají převážně adjektiva deverbativní,
- krátké tvary adjektiv jsou pouze v predikátu,
- tyto krátké tvary mohou být zpravidla nahrazeny tvary dlouhými,²
- atributivní adjektiva mají pouze dlouhé tvary,
- adjektiva atributivní se vyskytují častěji v odborných textech,
- predikativní užití s sebou nese často i hodnotící příznak.

Ověřením těchto tezí se bude zabývat druhá část práce. Metodologicky půjde o korpusový výzkum, k němuž využijeme psané texty Českého národního korpusu, konkrétně půjde o korpus SYN2010. Budou vytvořeny dva vyhledávací dotazy, jeden pro adjektiva predikativní a jeden pro adjektiva užitá v atributu. Na základě těchto dotazů vygenerujeme v internetovém prohlížeči KonText vzorek náhodných 1000 adjektiv. Tento vzorek bude dále zpracován – budeme anotovat rysy morfologické, sémantické i syntaktické, které jsme vybírali na základě prostudované literatury. Sledované rysy byly vybírány tak, aby pokud možno co nejúplněji popsaly fungování adjektiv v obou funkcích. V potaz budeme brát i vliv širšího kontextu jednotlivých výpovědí, jehož je vyhledaný kontext součástí, abychom zamezili případné nesprávné interpretaci zkoumaných frází při popisu jejich sémantiky.

Z hlediska morfologie se zaměříme na gramatické kategorie adjektiv a rovněž na to, jakého tvaru je užit: krátkého nebo dlouhého. Vzhledem k tomu, že krátké tvary jsou označovány jako zastaralé a z češtiny postupně mizející, budeme reflektovat rovněž to, v jakých kontextech jich bylo užit – krátké tvary jsou zpravidla omezené na ustálená spojení frazeologického typu. Do vzorku rovněž zařazujeme tzv. *predikativa*, tedy krátké tvary

² Za předpokladu, že nejde o valenční adjektivum, např. *hoden čeho, dalek čeho...* V takových případech nahrazení možné není, protože dochází ke změně významu (viz 3.1.3).

adjektiv středního rodu zakončená na *-o*, která vyjadřují zejména významy modální; bude o nich pojednáno v samostatném oddíle. V sémantické rovině se budeme soustředit na typ vyjadřovaného významu a v rovině syntaktické se pak budeme věnovat jejich valenci, protože zejména u tvarů krátkých je to právě valence, díky níž adjektivum získává poněkud jiný význam, než je jeho primární. Rovněž se budeme věnovat způsobu, jímž byla valence ztvárněna. Při popisu valenčních doplnění a rámců budeme vycházet ze slovníku Vallex. Realizace valence nás pak bude zajímat zvláště u adjektiv primárních a deverbativních.

Cílem této práce není dobrat se přesných kvantitativních výsledků, ale vzhledem k tomu, že v české tradici zcela chybí práce zabývající se touto distinkcí, spíše stanovit určité tendence, které lze u adjektiv v dané funkci vysledovat a které by bylo možno posléze zkoumat dále a podrobněji.

2 Atributivní a predikativní adjektiva

2.1 Úvod do problematiky

V následujícím oddíle se budeme věnovat distinkci mezi atributivními a predikativními adjektivy tak, jak o ní pojednává odborná literatura.

Zejména v české lingvistice se této distinkci věnuje pozornost pouze okrajově. Nutno podotknout, že čeští badatelé se jí zabývají na materiálu jiných jazyků, např. anglickém (Čermáková 1998), ruském (Ruferová 1995, 1998, 2001 aj.), nebo se jedná o práce, které tuto distinkci srovnávají na materiálu češtiny a dalšího jazyka (Ježková 1997) apod. Stejně jako v případě literatury zahraniční jsme odkázáni na jednotliviny v podobě článků a statí. Zcela pak postrádáme ucelenou práci, která by alespoň shrnovala dočasný stav poznatků na toto téma či k němu přispívala. Atributivní nebo predikativní funkce adjektiv se badatelé často dotknou pouze v souvislosti s jiným tématem. Do češtiny tuto distinkci soustavněji zavádí pouze František Čermák v práci *Lexikon a sémantika* (2010) a z jistého pohledu tuto problematiku otevírá i Marie Kopřivová v monografii *Valence českých adjektiv* (2006).

Vzhledem k této situaci se tedy v následujícím oddíle budeme věnovat teoretickému popisu atributivní a predikativní funkce adjektiv. Budeme usilovat o shrnutí dosavadních českých i zahraničních poznatků na toto téma a jejich sestavení v souvislý a přehledný výklad. Další část této kapitoly pak bude postavena především na reflexi Čermákovy práce *Lexikon a sémantika*.

2.1.1 Základní charakteristika

V odborné literatuře zabývající se adjektivy a jejich klasifikací najdeme mnohá kritéria, jichž autoři prací užívají k vymezení samostatné třídy tohoto slovního druhu. V naší práci se ovšem budeme stále soustředit výhradně na distinkci mezi adjektivy atributivními a predikativními. Proto nebudeme podávat ucelený výklad k celé třídě adjektiv, ale zaměříme se pouze na rysy a kritéria, které se přímo týkají distinkce, jež je v popředí našeho zájmu.

Adjektiva jsou tradičně považována za typický a nejčastější kvalifikátor substantiv, jejichž základní funkcí je zpravidla označovat „... jevy chápané jako jejich příznaky, vlastnosti, a to příznaky stálé (statické)...“³ (Čechová a kol. 2000, s. 86). Vyjadřují základní obecný význam jakékoli kvality, která je připisovaná substantivům. Počet těchto kvalit se může lišit.

³ Takto jsou adjektiva vymezována diferenčně k příznakům dynamickým, které vyjadřují slovesa.

Pokud tento základní rys adjektiv ještě více zobecníme, můžeme říci, že jejich funkcí je přibližovat a blíže určovat entitu, ke které patří, kterou rozvíjí. Sama o sobě vlastně nefungují – vždy se pojí s určitými prvky, s jinými slovními druhy (del Castillo 1997). V praxi to znamená, že adjektiva nemusí vždy rozvíjet pouze substantiva. Podle toho, který slovní druh je tedy adjektivu členem syntakticky nadřazeným, se mění i jeho syntaktická funkce. Adjektivum může ve větě fungovat jako⁴ přívlástek shodný (*modrý slon*), součást predikátu (*otec je už starý*) a jako doplněk (*viděl jsem ji konečně šťastnou*).

V této práci se zaměříme na první dvě funkce: atributivní a predikativní. V obou případech jde o označování či přisuzování vlastnosti, pouze s tím rozdílem, že v prvním případě se vytváří významový vztah mezi adjektivem a jménem, kdy adjektivum determinuje substantivum. Ve druhém mezi adjektivem a slovesem, kdy adjektivum blíže určuje sloveso. Za primární funkci adjektiv se ovšem zpravidla považuje funkce atributivní.⁵ Predikativní funkce je pak chápána jako sekundární, případně jako syntagmatická expanze funkce atributivní (Anward 2000)⁶. Někteří badatelé označují predikát, jehož součástí je adjektivum, také za predikát adjektivní⁷ (např. Rijkhoff 2000). Adjektiva se ve funkci predikátu vyskytují v konstrukcích, kdy za substantivem (podmětem) následuje fázové sloveso v určitém tvaru a adjektivum, např. *stát se nezaměstnaným, přestat být vzteklý* apod. Na místě fázových sloves může stát i sloveso *být*, schematicky jde tedy o konstrukce typu $S^{\text{nom}} - VF^{\text{být}} - A$ ⁸. V predikátu tak adjektiva vyjadřují význam *být takovým, mít takovou vlastnost, jakou naznačuje základové adjektivum* (podle ČŘJ, s. 130).

⁴ Adjektiva také mohou v některých případech plnit funkci subjektu nebo objektu. Jde o případy, kdy dochází k elipse řídicího substantiva, např. *Sytý [člověk] hladovému [člověku] nevěří* (MČ 2 1986, s. 67). Ve funkci subjektu také mohou stát původní adjektiva, která se již lexikalizovala a fungují jako substantiva, např. *cestující do Klatov at' se připraví k výstupu*.

⁵ „The most characteristic function and proper to the nature of the adjective, is the attributive function,” (del Castillo 1997, s. 306). Stejně tvrzení najdeme i u dalších badatelů: srov. Englebretson 1997, Anward 2000, Kopřivová 2006, Čermák 2010, Ivašina 2011 a další.

⁶ Ke stejnému závěru došla i Kopřivová (2004). Ve své práci se věnovala frekvenci adjektiv. V korpusu SYN2000 zjistila 12,5 milionů výskytů adjektiv (z celkového počtu 100 milionů textových slov) a další analýzou došla k závěru, že „[a]djektivum se nejčastěji objevuje v přívlástkové pozici, kdy stojí před substantivem – je tomu tak v 72 % všech výskytů“ (s. 308).

⁷ Jako další druhy přísudku pak rozlišují také přísudek nominální a verbální.

⁸ Spojením adjektiva se slovesem *být* se bude věnovat korpusový výzkum, který popisujeme ve druhé části práce, proto i v tomto vzorci zanašíme pro zjednodušení pouze toto sloveso.

2.1.2 Významové rozdíly

Mezi atributivním a predikativním užitím adjektiva je podle del Castilla (1997) dále možné pozorovat rozdíl ve vyjádření významu. V užití atributivním se zdůrazňuje význam samotného adjektiva; např. ve spojení *starý dům* (s. 306) jde o vyjádření stáří, které je specifikováno na příkladu starého domu.⁹ V atributivní funkci adjektiva vyjadřují vlastnost stálou. V predikativní funkci se naopak zdůrazňuje význam jména, kterému je predikací přisuzována daná vlastnost; např. ve větě *dům je starý* (tamtéž) je popisováno jméno (dům), který má určitou vlastnost (je starý).¹⁰

Tento posun je podle del Castilla umožněn tím, že adjektiva mají schopnost do svého významu přejímat i rysy významů komponentů, s nimiž se pojí – ve své atributivní funkci tak přejímají rysy a významy jmen a utvářejí je do adjektivní podoby. Po stránce morfologické také adjektivum přebírá rod a číslo (v češtině také pád) řídicího substantiva. Totéž se děje i v případě predikativního užití, kdy na sebe bere kategorie slovesa – vyjadřuje vlastnost dočasnou, přizpůsobuje se i v čísle atd.

Adjektiva jsou se slovesy spjata velice silně, což potvrzuje i skutečnost, že je možné tvořit adjektiva od sloves i slovesa od adjektiv (Čechová a kol. 2000). „Sémanticky se adjektiva nejvíce podobají slovesům, a to především slovesům nedějovým (...) srov. české *stonat – být nemocen*” (Dušková 2006, s. 142). Dějová slovesa mohou být rovněž nahrazena adjektivem (od tohoto slovesa odvozeným), v takovém případě ale toto adjektivum vyjadřuje význam poněkud statictější než sloveso, srov. *zbořený dům* × *zbořili dům* (podle Petr 1987, s. 87), tedy výsledek tohoto děje. Tento význam vyjadřují pasivní deverbativní adjektiva, např. *zbořený, useknutý* atd. Jde o adjektiva, jejichž příslušné substantivum je podmětem děje pasivního nebo předmětem děje aktivního. Aktivními deverbativními adjektivy pak máme na mysli adjektiva, jejichž řídicí substantivum je podmětem činného děje, např. *zpívající dívka*. Tato adjektiva (odvozená od přechodníku přítomného) „[v]yjadřují dějovou vlastnost trvajících současně s dějem přísudkového slovesa“ (Petr 1987, s. 87). Aktivní deverbativní adjektiva odvozená od přechodníku minulého pak „[v]yjadřují dějovou vlastnost vzniklou před dějem přísudkového slovesa“ (tamtéž), např. *přišedší žák, usednuvší učitel* apod. Z přičestí minulého se adjektiva tvoří zřídka: *bratr právě příšlý, stromek vyrostlý, člověk znalý své věci*

⁹ „It can be paraphrased as «the oldness of the house», or, more precisely, «the oldness specified by the house»“ (del Castillo 1997, s. 306).

¹⁰ „The paraphrase in this case is tautological: «the house has the characteristic of being old»“ (del Castillo 1997, s. 306).

(Havránek – Jedlička 1986, s. 267). „Zpravidla jde už o přídavná jména, která nemají význam děje, jako např. *zralý, uznalý, trvalý, urostlý...*“ (tamtéž).

Pokud jde o predikativně užitá aktivní deverbativní adjektiva, obecně platí, že tuto funkci mohou plnit pouze ta, která se již lexikalizovala, tedy ztratila svůj dějový význam, např. *Kamaris byla oslňující*, ale nikoli **chlapec byl píšící*. Z hlediska sémantického lze tedy říci, že adjektiva užitá v predikátu vyjadřují významy statické, viz např.: *Ztráty v jádru materiálu jsou závislé na pracovním kmitočtu...*¹¹. S deverbativními adjektivy souvisí také otázka valence, kterou se budeme zabývat níže.

Provázanost adjektiv a sloves potvrzuje ve svých pracích i R. M. W. Dixon: jazykově srovnávacím pohledem došel k závěru, že v každém jazyce existuje kategorie substantiv a verb a dále adjektiva,¹² což je kategorie nikoli univerzální jako předchozí dvě, nicméně velice častá. Pokud však adjektiva v jazyce chybí, vyjadřují se jejich významy právě verby. K nim se buď připojují speciální lexémy pro daný význam, např. lexém vyjadřující kvalitu apod., nebo se adjektiva spojí se slovesy intransitivními (volně podle Dixon 1982). Morfologicky je pak adjektivu nejbližší adverbium, které je jako jediný další slovní druh také stupňovatelné.

Již výše jsme zmínili, že hlavní uváděný sémantický rozdíl mezi oběma funkcemi adjektiv spočívá v tom, že je-li adjektivum užitó v atributu, vyjadřuje vlastnost stálou, zatímco predikativní pouze dočasnou. Jana Ruferová navíc dodává, že pro adjektivum stojící v pozici predikátu je obvyklý i tzv. hodnotící příznak (Ruferová 2002). Odtud vyplývá i metaforický posun významu, k němuž může dojít, uijeme-li původně atributivní adjektivum v predikátu – srov. *zlaté hodinky* × *on je vážně zlatý!* S hodnotícím příznakem pracuje i Robert Englebretson, který provedl analýzu korpusových dat mluvené angličtiny. Ve své práci se snažil zjistit, zda adjektiva primárně vyjadřují vlastnosti jmen. Jeho výzkum byl reakcí na tvrzení dosavadních výzkumů, které byly vždy prováděny na psaných textech a které přinesly zjištění, že atributivně užitých adjektiv se v jazyce vyskytuje až dvakrát více

¹¹ Pokud není označeno jinak, je tento (i všechny následující příklady v celé práci) vybrán z analyzovaného korpusového vzorku, který bude detailněji komentován ve druhé části práce.

¹² Např. ve své práci *Where have all the adjectives gone?* (1982) se pokouší o stanovení sémantických tříd adjektiv, která jsou mezi jazyky univerzálně sdílena. Pracuje zde s řadou neevropských jazyků, např. s jazykem *malak malak*, jímž se mluví na severu Austrálie. Dospívá ke stanovení sedmi sémantických tříd adjektiv, které jsou sdíleny v angličtině a dalších 16 jazycích světa.

V monografii *Adjective classes: a cross-linguistic typology* (2005) si všímá toho, jak jsou v různých jazycích vyjadřovány právě adjektivní významy. Zaměřuje se zde i na těsný sémantický vztah adjektiv k verbům a upozorňuje mj. na to, že v některých jazycích, např. v jazyce *totonac*, jsou adjektiva definována přímo jako podskupina verb.

než adjektiv ve funkci predikativní.¹³ Analýza mluvené řeči Engelbretsonovi přinesla výsledek zcela opačný: z 2006 adjektiv ve vzorku bylo 1038 (51,7 %) predikativních a 968 (48,3 %) atributivních.

Englebretson tak předkládá závěr, že distribuce predikativních nebo atributivních adjektiv závisí na typu řečové situace (*speech events*). Analyzoval formální mluvené texty právní a obchodní povahy, jichž se účastnili mluvčí, kteří se navzájem neznali, a soukromých konverzací mezi přáteli a partnery. Na základě těchto dat přináší následující zjištění: pro atributivní adjektiva je typické, že blíže představují nového referenta, např. osobu, informaci apod., která se v komunikační situaci objevuje nově, popisují tedy réma. Predikativní adjektiva jsou pak spojována s referentem, který již známý je, který se v kontextu již objevil, jde tedy o téma.

2.1.3 Tvarové rozlišení adjektiv

Čistě formálně lze predikativní a atributivní adjektiva dělit v závislosti na jejich tvaru. Podle Mluvnice češtiny 2 (dále jen MČ 2) jsou atributu vyhrazeny dlouhé (z historického hlediska složené) tvary, zatímco pro predikát jsou typické tvary krátké (jmenné).¹⁴ Tyto krátké tvary jsou dnes v češtině ale na ústupu: jde o „... neproduktivní pozůstatky z minulých jazykových období“ (MČ 2, s. 75). Do dnešní češtiny se dochovaly pouze u slovních základů zakončených na tvrdou nebo obojetnou souhlásku. Dvojice dlouhého a krátkého tvaru se do dnešní češtiny nedochovala zdaleka u všech adjektiv; ke každému krátkému tvaru můžeme nalézt i tvar složený (výjimko je adjektivum *rád*, viz níže), ale naopak to neplatí – ne každý složený tvar má svůj krátký protějšek (podle MČ 2).

Krátké tvary se dnes užívají zpravidla ze stylistických důvodů – publicistika, reklama aj. oblasti využívají jejich aktualizační funkce, v některých kontextech tyto tvary dokonce mohou nabýt adherentního expresivního významu, např. *to jsem zvědav, kde chceš zaparkovat* apod. Některé krátké tvary pak vyjadřují významy modální, např. *povinen, hoden, mocen, schop* atd. Je třeba zmínit, že se užívají ve spojeních a konstrukcích, kde označují vlastnost výhradně lidských subjektů: srovnajme příklady *dědeček je ještě mlád* × *hřebec je mladý*; *jsi pln smutku* × *košík plný ovoce* (podle MČ 2). S tím souvisí i skutečnost, že nejstabilnější

¹³ K tomuto závěru došla i Kopřivová (2006), viz poznámka č. 2.

¹⁴ Mluvnice uvádí, že z funkčního hlediska se krátké tvary adjektiv vyznačují právě tím, že fungují jako slovesa, tedy A^v (adjektivum ve funkci slovesa). Kromě predikátu mohou tyto tvary adjektiv fungovat i jako doplněk, např. *leží doma nemocen* (MČ 2, s. 76).

postavení si podržely krátké tvary nominativu singuláru maskulin, v dalších rodových formách se tyto tvary užívají velmi zřídka, srov. *dítě je šťastno, dívka je stára* – pro feminina a neutra se užívají zpravidla tvary dlouhé. Tvary pro všechny tři rody je schopno vytvořit jen málo krátkých adjektiv, např. *šťasten, šťastna, šťastno*, oproti tomu od adjektiva *nutno* je možné utvořit pouze tvar pro neutrum. U dlouhých protějšků krátkých adjektiv je pak běžné, že nemusí být vždy možné utvořit od jednoho slovního základu obě formy, např. *nemocen, nemocný*, ale *zlatý, *zlat*. Pokud to možné je, bývají od sebe obě formy odlišeny kvantitou, např. *pravý – práv, starý – stár* apod. (podle MČ 2).

Adjektiva v predikátu jsou užita nejčastěji v nominativu, a to jak ve tvaru krátkém, tak i dlouhém, např. *Jsem zdravý, cítím se i fyzicky velmi dobře...; ... je nutno se správně a rychle orientovat*. Dlouhé tvary se mohou také užívat ve tvaru instrumentálu, a to ve třech případech: pokud vyjadřují význam, který implikuje změnu, např.: *chtěl být už zase zdravým* (PMČ 2008, s. 399), pokud je třeba odlišit jmennou část přísudku od přívlastku: *není podstatnou námitka, že o tom nevěděl* (tamtéž) a také obvykle pokud je sloveso *být* v infinitivu, např. *být čestným* (tamtéž). Adjektivum může být dále užito v genitivu singuláru nebo plurálu. Jde o spojení adjektiva a jména v podobě numerativu, např. *Obřadu bylo přítomných jen pár příbuzných a přátel*, nebo o případy, kdy je v pozici podmětu zájmeno *co, něco, nic, cosi* atd.: *... co může být lepšího pro člověka, který se vždycky chtěl domluvit italsky....* Genitiv se rovněž užívá v ustálených obratech, např. *Co je nového?* (PMČ 1995, s. 400).

Krátké tvary „... mohou být zpravidla užity se stylovým rozdílem vedle tvarů [krátkých]...“ (Čechová 2000, s. 273). Je důležité zmínit, že tyto tvary jsou vázány v ustálených spojeních, např. *bud' laskav* (tamtéž), nebo v příslovecných spřežkách, např. *doleva, zprava, zčistajasna* atd. (PMČ 1995, s. 282). Jedinou výjimkou je adjektivum *rád*¹⁵, které je zcela běžné; jde o jediný krátký tvar, k němuž neexistuje tvar dlouhý. Ostatní krátké tvary jsou významově omezeny: „... zjišťujeme, že se v současné spisovné češtině udržely jmenné tvary jen u značně omezeného okruhu přídavných jmen a že je velká část uživatelů

¹⁵ Všechny tvary adjektiva *rád* jsou jmenné (*ráda, rádo, rádi, rády*), stejně tak v případě jeho negovaného protějšku *nerad*. Je zástupcem nejčastějšího jmenného skloňování, jako jediný krátký tvar se stupňuje. Často je řazeno mezi slovní druh příslovcí (která se rovněž stupňují). Adjektivum *rád* ale vyjadřuje i jmenné gramatické kategorie: rod, číslo i pád. „Ve větě funguje většinou jako součást frazémového slovesa *mít rád* nebo *být rád*“ (Cvrček a kol. 2015, s. 246), např. *... také oni byli rádi, že všechno dobře dopadlo*. Je-li toto adjektivum součástí jiných slovesných tvarů, jde o funkci doplňku, např. *rád tě zase vidím, udělám to rád* apod.

spisovného jazyka hodnotí jako jazykové prostředky knižní až archaické“ (Jelínek 2002, s. 72). V mluveném jazyce jsou pak krátké tvary zcela běžně nahrazovány dlouhými.¹⁶

2.1.3.1 Kolokabilita jmenných tvarů adjektiv

Jak již bylo řečeno, dlouhé tvary jsou vyhrazeny pro adjektiva atributivní, krátké pak pro predikativní funkci. Vzhledem k tomu, že krátké tvary jsou ale označovány jako archaické, knižní, z hlediska uživatelů jazyka jako nepřirozené (Jelínek 2002, Ruferová 1999) a ze současné češtiny rapidně ustupující (Čermák 2005), lze konstatovat, že zachovány zůstávají pouze v ustálených spojeních. Jejich kolokabilita je tak značně omezená, srovnejme např. užití adjektiva *hodný* a jeho krátkého protějšku *hoden*: ... *není mému otci hoden nahřát trepky u ohně...* × *Tenhle [pes] byl hodný na starého pána...* To souvisí i se změnou významu – krátký tvar na sebe váže valenční doplnění, které tuto změnu způsobuje. Ve druhém případě je naproti tomu užito tvaru dlouhého, který valenční doplnění nevyžaduje. Základní význam adjektiva *hodný* je podle SSJČ¹⁷ „... [člověk] mající dobré, kladné vlastnosti, dobrou povahu; dobrý, laskavý, vřelý...“ zatímco u tvaru krátkého je významem „... [člověk] zasluhující si něčeho; oprávněný, vhodný [k něčemu]“. Další podobné příklady uvádí Natalja Ivašina a Ladislav Janovec (2011),¹⁸ např. *daleký* × *být dalek něčeho*. Souhrnně jde o případy, kdy se krátké adjektivní tvary od dlouhých lexikálně již značně osamostatnily.

Při studiu kolokability lexikálních jednotek v jazyce je nutno pamatovat na to, že do kolokací vždy vstupují konkrétní slovní tvary, což dobře ilustrují i výše zmíněné příklady. Spojení *dalek něčeho* je tak omezeno výhradně na užití s krátkým tvarem, jakákoli snaha užít tvar dlouhý by se setkala s neúspěchem, protože adjektivum *daleký* nese význam jiný, který v tomto spojení nemůžeme aplikovat. Oba tvary jednoho adjektiva ale mohou mít i význam shodný, mohou být navzájem zaměnitelné, což platí např. u adjektiva *zdravý*. Jeho krátký tvar

¹⁶ Tuto problematiku reflektuje např. Milan Jelínek ve své práci *Potíže se jmennými tvary adjektiv v doplňku a přísudku* (2002). Všimá si toho, že starší gramatiky považovaly krátký tvar adjektiva v přísudku za jediný možný a správný, což je dnes uživateli obecně považováno za vyjádření knižní: „... neubráníme [se] dojmu, že se dopouštíme jisté výrazové afektovanosti“ (s. 71).

¹⁷ Za povšimnutí stojí skutečnost, že i u slovníkových hesel, např. pro adjektivum *hodný*, je specifikována rozdílná funkce krátkého a dlouhého tvaru. U zmíněného hesla tak najdeme poznámku: *v přísudku a v doplňku též tvary jmenné hoden*.

¹⁸ Ve své monografii se mj. zabývají i metaforickým posunem významu adjektiv z hlediska kognitivních schémat a synestézie významu, např. ve spojení *ostrý vítr*. K porovnání schémat je užito českého a běloruského jazykového materiálu. V této souvislosti se zabývají i podmínkami, které musí být splněny, aby kolokace mohla být funkční, tzv. podmínkami kompatibility lexémů.

zdráv je sice vázán na ustálené kolokace, zejména pozdravy typu *bud' zdráv*, ale význam se v tomto případě nemění.

Krátké tvary adjektiv mohou také vyjadřovat význam v různé míře odlišný než jejich dlouhé protějšky. Jde především o tvary opisného pasiva a adjektivní tvary po sponovém slovese *být*, např. *Zahrada byla za války oplocená.* × *Zahrada byla za války oplocena.* První příklad vyjadřuje, že za války stál kolem zahrady plot, zatímco druhé spojení znamená, že k oplocení zahrady došlo právě za války (volně podle Internetová jazyková příručka).

2.1.4 Valence

Dalším významným rozdílem, který můžeme u těchto dvou typů adjektiv pozorovat, je odlišné ztvárnění valence. *Česká lexikologie* tento pojem definuje jako „... schopnost slova vázat na sebe další slova nutná k jeho syntaktické a významové realizaci“ (Filipec, Čermák 1985, s. 63). Vyjadřování valenčních doplnění je pak vlastní zejména adjektivům predikativním: „Hovoříme-li u adjektiv o valenci, uvažujeme především [o] valenci adjektiv v predikativním postavení“ (Čermáková 1998, s. 11).

Schopnost vyjadřovat valenci je u adjektiv také jedním z argumentů, kterým je dokládáno jejich sepětí s verby: „... slovesná povaha adjektiv se též projevuje v tom, že adjektivum mívá často doplnění (předložkovou vazbou, infinitivem, větou vedlejší)...“ (Dušková 2006, s. 143). Schopnost vyjadřovat doplnění je však běžná zejména pro adjektiva deverbativní: „Adjektivní valence je jev typický při užití adjektiva v predikátu (především po tvarech slovesa *být*...). Většinou jsou pak i taková adjektiva od slovesa přímo odvozena“ (Čermák 2005, s. 44). Primární adjektiva valenci vyjadřují jen ve vzácných případech, nebo vůbec ne, např. *misky plné malin* (podle Prouzová 1983). MČ 3 konstatuje, že až na nemnohé výjimky „... všechna adjektiva vyžadující valenční rozvití mohou být predikativy, což zdaleka neplatí o adjektivech obecně. Tento fakt ukazuje na to, že adjektivní valence má výraznou funkci větotvornou: adjektiva tvoří se sponou, jež má jen velmi široký relační význam, (...) výrazy pro sémantický predikát podobně jako sloveso plnovýznamové“ (Daneš et al. 1987, s. 87).

Vezmeme-li tedy v úvahu, že v predikativní funkci se často vyskytují právě deverbativní adjektiva, která s různou modifikací valenční pole svých základových sloves zachovávají, můžeme říci, že valence je typická zejména pro tato predikativní adjektiva, např. *byla objednaná k zubaři*, *z dětství byl zvyklý na péči*. V obou příkladech jsou užitá deverbativa, která od svých základových sloves valenci analogicky přejímají.

V následujícím příkladu vidíme, že Vallex¹⁹ ve valenčním vzorci slovesa *zvyknout si* uvádí dvě obligatorní doplnění ACTOR a PATIENS (a), dále jsme pro přehled doplnili formální valenční vzorec (b). Srovnáme-li si nyní kontext s adjektivem *zvyklý* ve zvoleném korpusovém příkladu, vidíme, že je zde realizováno doplnění PAT – *na péči*, které vyjadřuje i původní sloveso. Pro srovnání uvádíme zápis podle Slovníku slovesných substantivních a adjektivních vazeb a spojení (dále jen SVAS). Vazba pro sloveso *zvyknout si* je uvedena pod písmenem (c), pro adjektivum *zvyklý* pak pod (d). Z obou zápisů vidíme, že doplnění (vazby), které vyjadřuje sloveso a od něj odvozené adjektivum, jsou shodné.

- a) $\underline{\text{ACT}}_1^{\text{obl}} \quad \underline{\text{PAT}}^{\text{obl}}_{\text{-na+4,inf,že,cont}}$
- b) (S) – A (zvyklý) – $\text{S}_{\text{acc}} - (\text{z+gen S})$
- c) *na něco, na někoho, něco dělat, někde*
- d) *na něco, na někoho, něčemu, něco (u)dělat*

U atributivně užitých adjektiv je valence zachována naopak pouze zřídka; v takových případech zde ale zpravidla dochází k posunu významu či slovosledu, srov. *bohatý král* × *zelenina je bohatá na vitaminy*. Adjektivum zde mění svou pozici – v prvním případě je anteponováno před řídicím substantivem, ve druhém pak stojí v postpozici, vyjadřuje valenční doplnění a dochází zde k posunu významu. Postpozice je pro atributivní adjektiva zachovávající doplnění pravidlem (podle Dušková 2006). Toto pravidlo se týká adjektiv deverbativních i primárních, srov. následující příklady *S biskupem putoval (...) s úctou zabalený žaltář princezny Theofanu* a *... odtud se také vine cesta plná zákrutů...* Výjimku zde tvoří adjektiva s doplněním adverbialní povahy: v takovém případě ke změně slovosledu a postpozici nedochází, např.: *... poblíž stojící hajný si myslel, že je to myš*.

Valence může být u adjektiv obecně ztvárněna několika způsoby, nejběžnějším z nich je vlastní vyjádření valenčního doplnění, např. *... byl uzamčený ve stole...* Spojení *ve stole* zde plní funkci obligatorního doplnění adjektiva *uzamčený*, jedná se o určení místa (LOC), formálně o příslovečné určení místa. Vlastní valence může být pak trojího druhu. Buď může jít o formu bezpředložkovou, např. *Dánsko je známé svou skepsí k EU a euru.*, nebo o užití

¹⁹ Všechny valenční rámce uváděné v této práci jsou ověřovány ve slovníku Vallex 2.6, dostupný z: <http://ufal.mff.cuni.cz/legacy/vallex/2.6/data/html/generated/alphabet/index.html>, [26. 10. 2015]. Z Vallexu vycházíme rovněž při značení funktořů.

předložky a doplnění: *Hudba (...) je složená z dobových šlágrů...*²⁰ Tento způsob je nejčastější.²¹

Dalším způsobem ztvárnění valence je pak valence infinitivní, např. ... *byl odhodlaný se nevzdat*. Adjektivum zde vyžaduje doplnění slovesem ve tvaru infinitivu, jde o patiens (PAT), formálně o předmět. Struktura těchto spojení odpovídá zpravidla následující schematicky zachycené sekvenci:

je/bylo/bylo by/bude + adjektivum + infinitiv (podle Kopřivová 2004, s. 311).

Vyskytují se i adjektiva, která jsou následována infinitivem v naprosté většině svých výskytů a valenci jiným způsobem ani nevyjadřují, např. adjektiva *schopný, vhodný, možný, nutný, umožňující, připravený* aj. (tamtéž, s. 308). Možností třetí je pak situace, kdy adjektivum vyžaduje doplnění v podobě vedlejší věty či fráze, např.: *Byl jsem rád, že mě neslyšel, a dál jsem se neptal*. Tento způsob vyjádření valence i valenci infinitivní najdeme pouze u adjektiv v predikativní funkci. Valence vyjádřená vedlejší větou je pak zpravidla uvozena spojkami, které následují hned po čárce. Nejfrekventovanějšími spojkami v této funkci jsou spojky *že, když, kdyby, aby*. V některých případech můžeme sledovat, že se valence adjektiv realizuje za pomoci dalších slov či slovních spojení, např. *vhodný k tomu, aby...; hloupý na to, aby...* apod. (viz Kopřivová 2006).

Schopnost vyjadřovat valenční doplnění se netýká pouze základního tvaru adjektiva, tedy pozitivu. Svou specifickou valenci mají i některé druhé a třetí stupně adjektiva, komparativy a superlativy. Nejčastějším doplněním komparativů je spojka *než* nebo předložka *o* (*vyšší o pět centimetrů*), (viz Kopřivová, 2004). Tato adjektiva bývají totiž součástí srovnávacích konstrukcí, např.: ... *pokud jsme chytřejší než lháři, nemusíme se svobody bát*.²² Totéž platí i o valenčních schopnostech superlativu – jeho nejčastějším doplněním v predikativní funkci je předložka *z* nebo infinitiv.²³

²⁰ Frekvenční analýze valenčních doplnění realizovaných jako předložková spojení se mj. podrobně věnuje i Kopřivová (2006). Na ruském materiálu pak toto téma rozvíjí Ruferová (1998).

²¹ Jana Komárková (2001) tuto tezi potvrzuje frekvenční analýzou valenčních doplnění adjektiv. Z rozeznávaných typů valence označuje jako nejrozšířenější právě valenci vyjádřenou předložkovou vazbou nebo přímým doplněním (bezpředložkově).

²² Kopřivová jako nejčastěji se vyskytující komparativy označuje komparativy adjektiv *vysoký, velký, dobrý, rychlý, mladý, nízký, malý, špatný, důležitý, dlouhý* (Kopřivová 2006, s. 69).

²³ Nejčastější superlativy v korpusu jsou podle Kopřivové superlativy adjektiv *dobrý, velký starý, mladý, důležitý, špatný* (tamtéž, s. 70).

Jakkoli realizovaná valenční doplnění mohou být několikanásobná – zcela běžně můžeme najít i dvě doplnění spojená koordináčně, např. *Byl ochoten zabít nebo přizabít kohokoli, kdo by se jí dotknul* (Kopřivová 2006, s. 64).

Valence je také jedním z činitelů, které mohou vytvářet zcela nový, samostatný význam adjektiva, který může být odlišný od jeho významu centrálního. Budeme-li např. sledovat adjektivum *otevřený*, uvidíme, že v jistých spojeních na sebe váže valenční doplnění, např.: *branka byla otevřená × je otevřená novým myšlenkám*. Ve druhém případě adjektivum vyjadřuje doplnění PAT (předmět), čímž se jeho význam proměňuje. Slovník spisovného jazyka českého (dále SSJČ) jako primární význam adjektiva *otevřený* uvádí: ... *takový, kt. byl otevřen n. nebyl zavřen, uzavřen, kt. se otevřel n. se nezavřel* (op. *zavřený*): *o-é dveře; o-á okna*.²⁴ Význam sekundární, kterého adjektivum nabývá doplněním, tedy *nebránit se novým myšlenkám, akceptovat jiné názory* apod. slovník vůbec neuvádí. K podobným významovým posunům dochází i u dalších adjektiv, nemusí přitom jít pouze o změnu vlivem valence, v mnoha případech může být rozhodující také typ tvaru adjektiva (viz výše).

V rovině sémantické pak musí valenční doplnění splňovat určité podmínky, aby v dané funkci mohlo fungovat. Tato funkce je již předem určena jeho sémantikou, která odráží prostorové vztahy mezi předměty objektivní reality (podle Ruferová 1998). Abychom mohli užít např. spojení *výtah byl plný [lidí]*, musí doplnění vyjádřené substantivem (*lidí*) splňovat určité podmínky. To se však netýká pouze valenčního doplnění – všechny složky dané věty musí být sémanticky navzájem kompatibilní. Především je nutné podotknout, že s tímto adjektivním predikátem se mohou pojít pouze substantiva, která mohou být nějakým způsobem plněna (mají objem), např. nádoby, zavazadla, v přeneseném významu i osoby atd. Valenční doplnění v tomto případě musí splňovat podmínku „*být plnitelné*“ – tedy musí jít o předměty či entity, které mohou nějakou nádobu (nějaký prostor) naplnit.²⁵ Podobně pro spojení *byl natřený špinavě bíle* je v pozici subjektu prototypicky vyžadováno substantivum neživotné, tedy věc, která může být natírána, zatímco na pozici doplnění musíme dosadit adjektivum, které specifikuje způsob natření: bíle, na černo, strakatě, křiklavou barvou atd.

²⁴ Dostupný z <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=otev%C5%99en%C3%BD&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no> [30. 10. 2015].

²⁵ Více k této problematice viz Ruferová (1998).

2.2 *Shrnutí charakteristik adjektiv*

V této kapitole jsme si kladli za cíl shrnout dosavadní poznatky o predikativní a atributivní funkci adjektiv. Vycházeli jsme při tom jak z literatury zahraniční, tak i domácí, která se této distinkce týká. Z domácí literatury jsme do výkladu zahrnuli i práce, které danou problematiku zkoumají na materiálu jiného než českého jazyka. Některé relevantní závěry týkající se konkrétních rysů sledovaných adjektiv v cizích jazycích jsme se pokusili provázat s naší tradicí uvažování o nich.

Uvedli jsme sémantické, morfologické i syntaktické rysy, které umožňují každý typ adjektiv popsat. Ze studia literatury vyplývá, že konkrétní rysy adjektiv jsou naprosto závislé na kontextu užití, a tak na teoretické rovině nelze generalizovat a tvrdit, že je pro jednu či druhou funkci závazný a určující. Vydělujeme-li např. rys valence adjektiva, nelze definitivně tvrdit, že atributivně užitá adjektiva jsou vždy bezvalenční, zatímco predikativní valenční doplnění vyjadřují vždy: zcela běžně lze najít příklady atributivně užitého adjektiva se zachovanou valencí a zcela běžně lze najít i predikativní adjektiva bez valence. Navíc jeden rys je spjat s druhým a navzájem se ovlivňují: valence atributivního adjektiva např. ovlivňuje i jeho pozici. S ohledem na výše zmíněné informace o valenci adjektiv lze však konstatovat, že adjektiva, která doplnění vyjadřují, se mnohem častěji vyskytují v predikátu.

Pevně daná není ani tvarová distinkce: pro atributivní funkci je sice vyhrazen pouze tvar složený, ale v predikativní funkci mohou stát jak adjektiva dlouhá, tak i krátká.

Ze zahraniční literatury se nám pro dané téma jako zvláště přínosný jeví text del Castila (1997), který o adjektivech uvažuje jako o elementech významu, které samy o sobě nefungují, a tudíž nemají nijak specifikovaný význam, který vyjadřují. Jejich funkce je tak určena pouze podle dalších prvků, s nimiž se pojí. S tím souvisí i jeho tvrzení o gramatických kategoriích, které adjektivum přejímá od členu, s nímž se pojí. Distinkci mezi atributivními a predikativními adjektivy tak vidí jako dvě kombinační možnosti, které adjektivum ve větě má. Z hlediska naší korpusové analýzy, které se budeme věnovat v druhé části práce, přináší zajímavé podněty také text Englebretsonův (1997), který uvažuje o distribuci predikativních a atributivních adjektiv v závislost na typu komunikace, v níž se objevují. Zaměřuje se na mluvenou komunikaci, v níž predikativním adjektivům vyhrazuje neformální konverzaci, zatímco atributivním komunikaci oficiální. V této souvislosti je pro nás také velmi důležitý závěr Koprivové (2004), která na základě frekvenční analýzy korpusového materiálu došla k závěru, že atributivní adjektiva jsou typická pro psané texty

odborné. Rysy odbornosti a oficiálnosti, které se v těchto textech zmiňují, jsou si z určitého hlediska blízké, třebaže jde v prvním případě o texty mluvené a ve druhém o psané.

Kopřivová také přináší cenné poznatky o adjektivní valenci (2006). Právě jí navrhované třídění realizace valenčních doplnění bezpředložkovým tvarem, předložkou a příslušným pádem, infinitivem nebo vedlejší větou bude velmi důležité pro naši práci s korpusovým materiálem. Důležité pro nás budou také texty, zpravidla mluvnice, které konstatují knižnost jmenných tvarů v přísudku (Ruferová 1999, MČ 2, MČ 3, PMČ, ČŘJ). Dále považujeme za podnětný text Ivašiny a Janovce (2011), který se věnuje metaforickému posunu významu adjektiv a v návaznosti na tento posun rozebírá, jaké rysy významu takto adjektivum získává. Cenný je pro tuto práci jejich přístup k adjektivům jako k lexikálním jednotkám, jejichž význam není dán izolovaně, ale utváří se až v jejich textovém okolí, tedy přístup blízký del Castillovi.

Na závěr kapitoly připojujeme tabulku, která ve stručnosti shrnuje základní rozdíly mezi oběma typy adjektiv. Tabulka ilustruje výše zmíněnou variabilitu a kontextovou závislost rysů. V následující podkapitole se budeme věnovat blíže českému uvažování o sledované problematice a v další podkapitole pak výhradně práci *Lexikon a sémantika*, v níž Čermák s danou distinkcí pracuje.

Rys	Atributivní adjektiva	Predikativní adjektiva
Funkce adjektiva	primární	sekundární
Význam	stálá vlastnost	dočasná vlastnost
Příznak	objektivní	hodnotící
Tvar	dlouhý	krátký <ul style="list-style-type: none"> • Nom. sg. M. • životný referent dlouhý
Valence	bezvalenční valenční <ul style="list-style-type: none"> • předložková vazba • bezpředložková • infinitivní 	bezvalenční valenční <ul style="list-style-type: none"> • infinitivní • vedlejší věta: <i>že, kdyby, když</i> • bezpředložková

		• předložková vazba
Sémantický vztah	adjektivum a substantivum: → determinace	adjektivum a verbum: → determinace
		adjektivum a substantivum (podmět) → determinace
Formálně syntaktický vztah	→ kongruence	adjektivum a verbum: → kongruence
		adjektivum a substantivum (podmět) → kongruence
Pozice vůči rozvíjenému členu	antepozice (bezvalenční A) postpozice (valenční A)	formálně syntakticky postpozice sémanticky bez řízení
Styl textu	oficiální komunikace (odborná)	neoficiální komunikace

Tabulka 1: Shrnutí základních rysů predikativních a atributivních adjektiv

2.3 Pojem predikativní adjektiva v češtině

Jak již bylo zmíněno výše, je za primární funkci adjektiv i v češtině samozřejmě považována funkce atributivní a predikativní za sekundární (viz výše). Na rozdíl od jiných jazyků, např. angličtiny, se v češtině o distinkci mezi atributivními a predikativními adjektivy významněji neuvažuje. Schopnost stát v přísudku je považována za jednu z jejich syntaktických funkcí, nicméně s označením *predikativní adjektiva* se příliš nesetkáváme. Pro označení této funkce se ovšem neuvádí ani jiná jednotná terminologie: MČ 2 hovoří o *adjektivní formě plnící funkci predikativu* (s. 67), PMČ ji označuje jako *přísudkové přídavné jméno* (s. 399) a příručka ČŘJ (s. 271) se o této funkci adjektiv zmiňuje při klasifikaci přísudku jmenného se sponou. Proto je příznačné, že v mluvnicích jsou poznatky o této funkci zařazovány do kapitol, které se věnují typologii predikátů, nikoli klasifikaci adjektiv.

O užití adjektiva ve funkci predikátu se pak uvažuje v závislosti na jeho tvaru – pro tuto funkci jsou obvykle vyhrazována krátká adjektiva (kromě deverbativních) (podle PMČ), ale jak již bylo řečeno výše, jde o tvary z češtiny již ustupující, které i ve funkci predikátu nahrazují tvary dlouhé. Mluvnice pak často při výkladu problematiky predikativního užití adjektiv uvažují výhradně o adjektivech deverbativních, která zachovávají valenci (MČ 3). V predikátu se však zcela samozřejmě mohou běžně objevovat i adjektiva neodvozená.

Pro sledovanou distinkci mezi atributivními a predikativními adjektivy je důležitá zejména britská tradice, která do jisté míry ovlivnila i Čermákovu klasifikaci, a proto ji nyní ve zkratce zmíníme. V angličtině nejsou adjektiva v rámci slovních druhů nijak jasně vymezenou třídou slov (na rozdíl od češtiny): „We usually cannot tell whether a word is an adjective by looking at it in isolation, because the form of a word does not necessarily indicate its syntactic function“ (Quirk, Greenbaum, Svartvik, Leech 1985, s. 402). Distinkce mezi atributivním a predikativním užitím adjektiv ve větě je zahrnována v jejich syntaktické i sémantické klasifikaci.

Adjektiva v angličtině často významově i funkčně přesahují do kategorie substantiv nebo adverbii,²⁶ což je způsobeno tím, že mají syntaktické vlastnosti, které jsou typické i pro tyto další slovní druhy (tamtéž).²⁷ Mluvnice *A Comprehensive grammar of the English language* uvádí čtyři rysy, podle nichž je možné určit, zda je daný lexém adjektivem. Adjektiva mohou být kvalifikována slovem *very/velmi*, mohou se stupňovat a také mohou stát ve funkci predikátu nebo atributu²⁸. Tato distinkce je tedy jedním z kritérií, kterými je zde definována třída adjektiv jako slovní druh. V návaznosti na poslední dvě kritéria se obvykle rozlišují tři druhy adjektiv. Prvním z nich jsou adjektiva primárně atributivní, tzv. *atributiva tantum*²⁹, která se vyskytují výhradně ve funkci přívlastku, např. *a particular child, total nonsense* (tamtéž, s. 430). Adjektiva primárně predikativní, tzv. *predikativa tantum*, se pak vyskytují ve funkci přísudku a tvoří jmennou část sponovému slovesu, např. *Mark is sick, aware, glad, afraid of..., able to...* apod. Třetí funkce adjektiv je označována jako *atributivně-predikativní*. Sem spadají adjektiva, která mohou být jak součástí atributu, tak i přísudku. Často však v takových případech dochází ke změně nebo posunu významu adjektiva, srovnejme např. užití adjektiva *fresh* (volně podle Komárková 2001): *fresh vegetable* × *I am fresh*.

²⁶ „... the overlapping between the adjective class and other word classes [...] may be due to syntactic features that are characteristic of other classes but displayed by some adjectives, or to be features characteristic of the adjectives class but displayed by some members of other classes“ (s. 404–405).

²⁷ Mluvnice rozlišuje tři hlavní třídy slovních druhů, které se významově a funkčně s adjektivy často kryjí: adverbia, jména a částice (podle s. 405). Je zde uveden příklad užití adverbia a adjektiva v přísudku, kdy jde o vyjádření téhož významu: *a rapid car / drive rapidly*.

²⁸ Jak uvidíme níže, Čermák tato čtyři kritéria beze zbytku přebírá i pro klasifikaci českých adjektiv. Jeho klasifikaci a dalším kritériím se věnujeme v kapitole 4.1. Na tomto místě však je nutné poznamenat, že autoři mluvnice tato kritéria užívají zejména pro odlišení tříd adjektiv jako slovního druhu od adverbii.

Podobným způsobem, jakým jsou pojímána adjektiva v angličtině, se snaží k českým přídavným jménům přistupovat již zmíněná práce *Lexikon a sémantika* (dále jen LXS). Čermák zde aplikuje prakticky totožné třídění na česká adjektiva. Následující podkapitola bude proto založena na reflexi tohoto přístupu, jeho rozvedení a bližším popisu.

2.3.1 Sémanticko-funkční třídění adjektiv podle Františka Čermáka

Úvodem je důležité poznamenat, že pro přístup Františka Čermáka ke slovní zásobě obecně je zcela zásadním pojmem *kolokace* a *kolokabilita*. O slovních druzích tak uvažuje především jako o jednotkách, které se navzájem spojují – soustředí se tedy na možné kombinace a vztahy mezi nimi.

LXS si klade za cíl přinést mj. i syntaktickou klasifikaci českých adjektiv. V návaznosti na již zmiňovanou britskou tradici Čermák rozlišuje adjektiva atributivní, predikativní a atributivně-predikativní. S ohledem na výše zmíněný důraz na kombinaci lexémů tak pojímá fungování adjektiva jako součást přísudku nebo atributu jako jednu z jeho kolokačních možností: „... kolokace tohoto typu mají repertoár verb omezený na několik málo [kombinací] (zvláště sloveso *být*, *zůstat* a *nechat*) a tvoří jasně strukturované typy...“ (s. 312)³⁰. Čermák pro výskyt adjektiv rozlišuje dvě základní dvoumístné kombinační struktury: v prvním případě je anteponováno před svým řídicím substantivem: A–S, např. *vodní lázeň*. Ve druhém případě jde o strukturu S–V–A, např. *hazard je nebezpečný*. Tyto struktury se zároveň kryjí i s dvěma funkcemi adjektiv: první struktura platí pro funkci atributivní a druhá pro predikativní. Kromě těchto struktur může být adjektivum kombinováno i s předložkami a adverbii, může stát ve vícemístných strukturách, avšak tyto další kombinace jsou již závislé na zmíněných dvou základních.

Základním, elementárním rozeznávacím rysem, který určuje, zda jde o predikativní, nebo atributivní adjektivum, je tedy jeho pozice: „... existuje zásadní funkční a sémantický rozdíl mezi adjektivy atributivními (před substantivem) a predikátovými (stojícími po verbu, ovšem stále ve vztahu k substantivu, které mu předchází)...“ (s. 167). Musíme však konstatovat, že toto sice „... podle pravidel obvyklého slovosledu...“ (tamtéž) platí, nicméně nemůžeme opominout ani případy, kdy je adjektivum atributivní za substantivem postponováno nebo kdy je predikativně užitá adjektivum anteponováno. To jsou především případy verbálních adjektiv, která si ponechávají valenční doplnění – a která stojí za svým řídicím substantivem, v korpusovém materiálu např.: *stěny obložené zrcadly s niklovými*

³⁰ Veškeré citace v této kapitole, není-li uvedeno jinak, jsou citovány z knihy *Lexikon a sémantika* (2010).

rámy. Lze tvrdit, že postpozice je pro adjektiva rozvitá valenčními doplněními pravidlem. Toto však není jediný případ – pro postavení adjektiva a substantiva je důležité také aktuální členění (srov. *tahle cesta je správná*; ale: *správná je jedině, pokud chceš dojít do pekla* apod.), velmi také záleží na typu kontextu (srov. odborné názvosloví, ustálená spojení) atd. Takových případů, kdy pravidlo pozice není naplněno, bychom při bližším zkoumání našli více, pro ilustraci však postačí těchto několik příkladů.

Funkce adjektiv se také odráží v tom, jaký tvar se užije. V některých slovanských jazycích, např. v ruštině, jsou pro užití v predikátu vyhrazena adjektiva krátká a pro atribut dlouhá. Toto kritérium však není pro češtinu určující – jak již bylo řečeno výše, jsou krátké tvary adjektiv užívány pouze omezeně a také Čermák konstatuje, že od nich čeština již ve větší míře upustila.

Čermák se dále věnuje klasifikaci adjektiv a formuluje nové, sémanticko-funkční třídění, které by mělo nahradit tradiční třídění (na kvalifikační, relační a posesivní adjektiva), které je „... v podstatě morfologické, mnoho neříká a jeho hranice nejsou ostré...“ (s. 167). Toto nové třídění pak přináší pět adjektivních tříd: deskriptivní, posesivní, evaluativní, intenzifikační a restriktivní, do nichž jsou jména tříděna podle 8 kritérií³¹ (viz Tabulka 2). Všechny příklady jsou ponechány v původním znění a převzaty z LXS (s. 168).

Označení	Popis kritéria
A	schopnost stát jen v atributivní pozici A-S: <i>jednotlivý, rodný, okolní</i>
B	stát jen v predikátové pozici (S)-V-A: <i>úměrný, pamětlivý, jistý si</i>
C	schopnost stát v atributivní i predikátové pozici (většina adjektiv), tj. A-S
D	schopnost být kvalifikován adv. <i>velmi</i> a stupňovatelnost – <i>rychlý</i> × <i>*pouhý</i>
E	schopnost být kvalifikován adv. <i>typicky</i> : <i>český, dřevěný</i>
F	schopnost stát za S, v postpozici: S-A: <i>český, modrý: píseň česká</i>
G	schopnost stát v imperativu: <i>bud' rychlý, laskavý, nebud' sprostý</i> , nikoli však <i>bud' *střední/*počítačový</i>
H	schopnost být v predikátové pozici kvalifikováno výrazem <i>právě teď, zrovna v tuto chvíli</i> : <i>ten salát je výborný</i>

Tabulka 2: Sémanticko-syntaktická klasifikace (podle Čermák 2010, s. 168).

³¹ Stejně třídění, kritéria i přehledy najdeme již v práci *Paradigmatika a syntagmatika českého slova* (Čermák–Holub 2005).

Tato klasifikace pracuje s kolokabilitou adjektiv a kombinuje kritéria syntakticko-sémantická (A, B, C, E, F, H) s morfologickými: (D, G). Do zmíněných skupin jsou adjektiva zařazována na základě toho, zda daná kritéria splňují, nebo ne. Přehled zanesených rysů pro jednotlivé skupiny adjektiv viz Tabulka 3. Mezi kritéria rozřazující adjektiva do pěti skupin je zahrnuta i jejich predikativní nebo atributivní funkce. Tyto funkce jsou pak založeny především na pozici adjektiva vůči řídicímu členu: predikativní za slovesem, atributivní před substantivem. Čermák ale bohužel neuvádí způsob, jímž by bylo možné „schopnost stát jen v atributivní (či predikátové) pozici“ zjistit. Rysy A–H pak nabývají celkem tří možných hodnot³²: +, -, +/- . Rys se tedy u adjektiv objevuje, značeno (+), neobjevuje (-), nebo se může objevovat pouze v některých případech a v jiných nikoli (+/-).

V Čermákově třídění jsou všechny typy adjektiv pojímány jako potenciálně predikativní i atributivní, pouze třída adjektiv restriktivních je považována za výhradně atributivní: kritérium +A je ovšem uváděno v závorce, a tak ani zde neplatí absolutně, ale pouze v jistých případech. Jako příklady restriktiv jsou uvedena adjektiva *hlavní, zvláštní, celkový, pouhý*. O korpusovém výzkumu pojednáme podrobněji ve druhé části práce, ale zde musíme uvést, že adjektivum *zvláštní* se v našem korpusovém materiálu vyskytlo i ve funkci predikativní: *Je zvláštní, že podle našich zkušeností je tučnice zoubkovaná kalcitolerantní...*, třebaže tento výskyt byl jediný. Je důležité si uvědomit, že kontext licencuje i takto specifická užití adjektiv, která by se na první pohled mohla jevit jako čistě atributivní.

I když se Čermákova klasifikace adjektiv naší problematiky týká pouze okrajově, v následující kapitole se v krátkosti zmíníme o některých nesrovnalostech tohoto popisu, protože distinkce mezi predikativní a atributivní funkcí adjektiv je v tomto přístupu užívána jako jedno z kritérií klasifikace.

Třída adjektiv	Příklady	Kritéria
deskriptivní	dřevěný, český, černý	+C, +/-D, +E, +F, -G, -H
posesivní	otcův, psí	+C, -D, -E, -F, -G, -H
evaluativní	slušný, mizerný, statečný, sprostý	+C, +D, -E, +F, +/-G, -H
intenzifikační	úplný, dokonalý, celý, slabý	+C, +/-D, -E, -F, -G, -H
restriktivní	hlavní, zvláštní, celkový, pouhý	+A, -C, -D, -E, -F, -G, -H

Tabulka 3: Třídy adjektiv v závislosti na kritériích (tamtéž).

³² Tento způsob zachycení přítomnosti/nepřítomnosti rysů u jednotlivých adjektivních tříd Čermák rovněž přejímá z již zmiňované anglické mluvnice (Quirk, Greenbaum, Svartvik, Leech 1985).

2.4 Shrnutí sémanticko-funkčního třídění

Veliký přínos tohoto přístupu nacházíme ve snaze spojit funkční a sémantická kritéria při náhledu na slovní druhy. Poněkud problematická se nám ale zdá skutečnost, že není uveden způsob, jak si tato kritéria objektivně ověřit, a u některých je toto ověření prakticky nemožné, např. kritérium schopnosti kvalifikace výrazem *právě teď, zrovna v tuto chvíli*. Dále je poněkud problematický samotný výběr kritérií, zejména se nám tak jeví kritérium E. Výběr adverbia *typický* bychom navrhovali nahradit obecnější schopností adjektiv *být rozvíta adverbii*, nevidíme důvod, proč by adverbia musela být zastoupena pouze jedním konkrétním – kombinace adjektiv s adverbii je omezoována pravidly sémantickými, nikoli strukturními. V této formulaci to znamená, že adjektivum toto kritérium splňuje pouze tehdy, když je rozvíitelné výhradně adverbiiem *typicky*, ale ne když může být rozvíto adverbiiem jiným. Navíc není nijak specifikováno, kolik kritérií adjektivum musí splňovat, aby do některé třídy mohlo být zařazeno. Problematická je také poněkud zavádějící formulace některých kritérií, např. *schopnost stát v imperativu* bychom nahradili formulací *být součástí tvaru přísudku v imperativu* apod.

Nejasnosti pak shledáváme i v přítomnosti či nepřítomnosti rysů u jednotlivých skupin adjektiv: u posesivních jsou např. uvedeny všechny rysy v minusových hodnotách, tzn., že u těchto adjektiv chybí. Jediný rys, který je tedy charakterizuje, je podle této tabulky rys schopnosti stát v predikativní i atributivní pozici, která je ale vlastní pro většinu adjektiv. Kromě tohoto rysu, který není vůbec směrodatný, jsou tak posesiva definována rysy, které jim vlastně chybí, ale o rysech, které mají, se neuvádí nic.

Podobný problém můžeme najít i u samotných kritérií: např. kritérium H, tedy schopnost být v predikátové pozici kvalifikováno výrazem *právě teď, zrovna v tuto chvíli*, je u všech tříd adjektiv zanesena jako minusová, což tedy znamená, že ji nemají. Rozeznávání takového rysu, který následně nenalzáme ani u jedné skupiny, se tedy nejeví jako relevantní.

Kritérium F, schopnost adjektiva stát za substantivem v postpozici, je pak v přímém rozporu s obvyklým slovosledem – adjektiva v současné češtině jsou naopak anteponována, což Čermák sám konstatuje pro atributivní užití adjektiv, kdy „... vystupují pouze či většinou před substantivem...“ (s. 167). Pokud je na tomto místě výkladu kladen důraz na postponované postavení adjektiva, ztrácí smysl, aby určujícím kritériem pro atributivní funkci adjektiva byla jeho pozice naopak *před* substantivem.

Za poněkud problematickou považujeme i skutečnost, že na základě daných kritérií je možné jedno adjektivum zařadit do více³³ skupin, protože např. skupina adjektiv intenzifikačních a posesivních může mít shodné rysy, jen s výjimkou rysu C, který je zanášen jako plusový (přítomný), mají ostatní rysy hodnoty minusové. Obě skupiny adjektiv jsou tak definovány pouze rysem *schopnost stát v predikativní i atributivní funkci*, kterou ale opět můžeme podle Čermáka sledovat u většiny adjektiv (srov. s. 167 a 168).

Pro opačný postup, kdy bychom chtěli vybrat adjektivum a pokoušeli se jej do některé skupiny zařadit, tedy kritéria nejsou zvolena příliš šťastně. Kvůli výše zmíněné skutečnosti, že třídy adjektiv jsou popsány rysy, které vlastně nemají, a také kvůli tomu, že shodné rysy jsou zaneseny u více skupin, by bylo jedno adjektivum možné zařadit do více skupin. Adjektivum *otcův*, které Čermák uvádí u posesiv, by tak mohlo být uvedeno i nesprávně ve skupině intenzifikačních adjektiv, pouze proto, že obě skupiny jsou popsány stejnými rysy, které toto adjektivum (ne)naplňuje. Navíc jsou některé formulace poněkud vágní. Např. u popisu třídy restriktivních adjektiv tak Čermák pracuje s tvrzením, že tato adjektiva zpřesňují referenci substantiva poukazem na to, že substantivum neplatí tak, jak by platit obvykle mělo. Tato definice se příliš spoléhá na obecné povědomí o *obvyklém* významu adjektiv. Formulace je poněkud zavádějící, protože nikde není definováno, co se touto *obvyklostí* míní; můžeme se (na základě Čermákova obecného přístupu k jazyku) jen domnívat, že obvyklým významem je zde myšlen význam nejfrekventovanější.

Za hlavní a největší nedostatek tohoto třídění adjektiv pak považujeme skutečnost, že Čermák pracuje s atributivní, predikativní a atributivně-predikativní kategorií adjektiv, kterou ale nijak nevysvětluje. Nenajdeme zde žádná pravidla, kdy může adjektivum stát ve které funkci, ani žádné další přiblížení termínů. Absencí výkladu a vysvětlení tak vzniká problém, že si nemůžeme být jisti, jak Čermák jednotlivé funkce pojímá, ani jak s nimi nakládá. Tato sémanticko-syntaktická klasifikace adjektiv je tak bohužel postavena na kategoriích, které nejsou dříve řádně vysvětleny a které zároveň nejsou v české tradici příliš zažitě.

³³ Ve své starší práci *Syntagmatika a paradigmatica českého slova* tento problém Čermák sám uznává; při popisu restriktivních adjektiv připouští, že některá z nich mohou být interpretována i jako adjektiva intenzifikační, např. *samý: jsou kolem nás samé lesy* (podle Čermák–Holub 2005, s. 104).

3 Korpusový výzkum

Druhá část této práce se bude soustředit na analýzu jazykového materiálu. V úvodních částech této kapitoly se zaměříme na popis metody, s níž jsme k datům přistupovali, zejména pak na popis tvorby vyhledávacího dotazu pro korpus a třídění získaného materiálu. S ohledem na výše zmíněné poznatky uváděné v odborné literatuře si stanovujeme několik předpokladů o chování adjektiv, které budou pro naši další práci důležité:

- adjektiva zachovávající valenci se vyskytují převážně v predikátu,
- zachováno bývá ve většině případů pouze jedno doplnění, zřídka více,
- adjektiva nevalenční jsou častěji atributy, jsou anteponována před řídicím substantivem,
- pokud je atributem adjektivum s doplněním, je postponováno,
- valenci (odvozenou ze základového slovesa) zachovávají převážně deverbativní adjektiva,
- krátké tvary adjektiv jsou pouze v predikátu,
- tyto krátké tvary mohou být zpravidla nahrazeny dlouhými tvary,³⁴
- atributivní adjektiva mají pouze dlouhé tvary,
- adjektiva atributivní se vyskytují více v odborných textech, a to zejména jako součást odborných termínů,
- predikativní užití s sebou nese často i hodnotící příznak.

Cílem našeho korpusového výzkumu pak bude pokusit se tyto předpoklady ověřit. Na základě kvantitativně-kvalitativní interpretace získaných dat budeme usilovat o určení tendencí, které lze ve fungování adjektiv jako součástí predikátů či jako atributů sledovat. Analýza by měla přinést rovněž popis sémantických, morfologických a syntaktických vlastností adjektiv v obou funkcích. Při analýze jsme ručně anotovali rysy, které byly vybrány tak, aby odpovídaly výše zmiňovaným předpokladům, např. přítomnost či nepřítomnost valenčního doplnění, tvar adjektiva, typ textu atd., viz níže. Přítomnost či nepřítomnost rysu byla zaznamenána v tabulkovém editoru.

Jako zdroj k vyhledání dat jsme zvolili reprezentativní korpus psané češtiny SYN2010 Českého národního korpusu, pracovali jsme v internetovém vyhledávači KonText³⁵. Do

³⁴ Za předpokladu, že nejde o valenční adjektivum – *hoden čeho, dalek čeho...* V takových případech nahrazení možné není, protože dochází ke změně významu (viz 3.1.3).

³⁵ Dostupný z webových stránek <https://www.korpus.cz> [2. 5. 2015].

vyhledávání jsme zařadili texty stylu publicistického, odborného i beletrie (kromě básnických sbírek). Protože v morfologicky značkováném korpusu není možné zadat přímý dotaz pro vyhledávání adjektiv v jednotlivých syntaktických funkcích, vytvořili jsme postupně dva dotazy v dotazovacím jazyce CQL, jeden pro vyhledávání adjektiv atributivních (dotaz a.) a další pro adjektiva v predikátu (dotaz b.).

- a. `[tag!="A.*"][tag="A.*"][tag="N.*"]`
- b. `[lemma="být" & word!=".*by($|ch).*"] [tag="A.*"] ([[tag="J.*"] [tag="D.*"]])? [tag="A.*"]* [tag!="[AN].*"]`

V případě adjektiv atributivních nám šlo o prosté sekvence, kdy adjektivum (`[tag="A.*"]`) předchází své řídicí substantivum (`[tag="N.*"]`). Řídili jsme se zde Čermákovým kritériem o pozici adjektiva, které atributivnímu užití vyhrazuje antepozici před řídicím substantivem, tedy konstrukci A-S (viz 4.1). Dotaz jsme omezili na výskyt pouze jednoho adjektiva před jménem (`[tag!="A.*"][tag="A.*"]`). Otázku několikanásobných, příp. postupně rozvíjejících atributů tak náš výzkum nechává stranou.

Vyhledávání adjektiv v predikativní funkci jsme omezili pouze na sekvence se slovesem *být*, kdy adjektivum stojí za slovesem: konstrukce typu S-V-A. Sloveso mohlo být v libovolném tvaru (`lemma="být"`). Z hledání jsme vyloučili tvary kondicionálu (`word!=".*by($|ch).*`), a to zejména proto, že tyto příklady jsou z hlediska sledovaných rysů problematicky značkované. Jde o dlouhé sekvence slovesných tvarů, které nejsou vždy nepřerušené, proto zde vzniká problém s označováním KWIC a příklady by ze vzorku musely být vyříděny pro chybné značkování (viz níže příklad 3). Pokud se přesto ve vzorku kondicionál objevil a pokud byl značen správně, byl ponechán.

Sloveso *být* ve vyhledávaných sekvencích dále následuje adjektivum (`[tag="A.*"]`), za nímž může být libovolná spojka, příslovce či další adjektivum (`[tag="J.*"] [tag="D.*"]?)? [tag="A.*"]`). Musí být však splněna druhá podmínka: za adjektivem nesmí následovat jméno (`[tag!="[AN].*"]`), protože potom by šlo o atributivní užití adjektiva, nikoli o predikativní (viz níže příklad 2). Jak jsme zjistili v průběhu zadávání dotazu, bylo stanovení těchto podmínek skutečně nutností, bez nich by vyhledávání nepřinášelo dostatečně přesné výsledky. V následujících odstavcích uvedeme několik chybně vygenerovaných příkladů, tučně je vyznačen kontext, který korpusový vyhledávač určil jako KWIC. Číslo v závorce se vždy vztahuje k danému příkladu.

V příkladech 1) a 2) jsou uvedeny výsledky, které byly vyhledány ještě před stanovením omezení. Jak je vidět, za adjektivem *zlatý* následuje další adjektivum a jméno, což našim požadavkům nevyhovuje – obě adjektiva se pak totiž vztahují k tomuto jménu a nikoli ke slovesu: jde o užití atributivní, nikoli predikativní. Abychom vytrídili tyto příklady, zavedli jsme omezení, že za adjektivy substantivum následovat nesmí. Další příklad ilustruje důvody vyřazení kondicionálu. Problém je zejména v tom, že mezi jeho tvary vstupují další členy věty a sekvenci přerušují. To je dáno tím, že pomocný tvar slovesa *být* je zde nepřízvučnou příklonkou, která obsazuje druhou syntaktickou pozici ve větě. Toto přerušení tvarů následně způsobuje chyby ve vyhledávání: jako KWIC v těchto případech byla sice označena spojení slovesa *být* s adjektivy, ale tato adjektiva zde fungují v jiných funkcích, např. jako příslovečné určení způsobu (3). V případě adjektiv atributivních jsme museli omezit dotaz tak, aby se do materiálu nedostávaly zmiňované několikanásobné přívlastky, viz (4).

- 1) ... *turisté byli rádi, že vyvázli životem, aniž by zlaté písečné přesypy vůbec spatřili...*
- 2) *Ostnoploutví jsou nejpočetnější a druhově nejrozmanitější řád ryb.*
- 3) ... *netají [se] tím, že by rád působil ve větším klubu.*
- 4) ... *posílit imunitu zdravou, vyváženou stravou...*

Pomocí těchto dotazů jsme následně spustili vyhledávání v korpusu SYN2010. Celkový počet nalezených výskytů ilustruje Tabulka 4.

Počet výskytů adjektiv v korpusu	Typ adjektiv	Počet výskytů v korpusu	Počet výskytů ve vzorku	Počet adjektivních lemmat v korpusu	Počet adjektivních lemmat ve vzorku
11 083 367	<i>predikativní</i>	373 372	1000	10 548	406
	<i>atributivní</i>	6 942 381	1000	56 595	685

Tabulka 4: Výskyty adjektiv v korpusu SYN2010

Z vyhledaných výsledků jsme poté vytvořili náhodný vzorek 1500 výskytů pro každý typ adjektiv. Záměrně jsme zvolili soubor dat větší, než byla zamýšlená velikost vzorku, který měl být dále analyzován: museli jsme počítat s následným ručním tříděním chybně zařazených výsledků. Z materiálu predikativních adjektiv jsme tedy vytrídili adjektiva substantivizovaná (5). Dále jsme museli odstranit také příklady chybně označované (6). Příklad (7) pak ilustruje chybné označení přísudku: *byla pod vodou*, nikoli *byla celá*. I takové

příklady byly ze vzorku odstraněny. Odstranili jsme také spojení, kdy za slovesem *být* a adjektivem následovalo substantivum, které jako v příkladu (8) mohlo být i cizího původu či toponymem.

- 5) ... *vypadal jako někdo, s kým **byl** dotyčný v letadle.*
- 6) ... *přednášky o tom, jak musí být děti poslušné a rodičům vděčné za to, že **je** živí...*
- 7) *Umělá tráva **byla celá** pod vodou...*
- 8) *Už to **nebylo** staré San Francisco zlacených plynových lamp a sametových tapet.*

Ze vzorku atributivních adjektiv jsme ručním tříděním odstranili nerozepsané řadové číslovky (9). Odstraněna byla terminologická označení ve formě zkratk (10), spojení cizojazyčná (11) a výčty číselného charakteru (12). Vytřídili jsme také spojení, kdy před adjektivem stálo zájmeno (13). Posledním typem výskytů, které jsme do vzorku nezařadili, byly úryvky z básnických sbírek (14). Verše jsme vytřídili zejména proto, že se do nich výrazně promítá autorovo tvůrčí zacházení s jazykem. Uvědomujeme si, že to namnoze platí i o próze, kterou jsme do vzorku zařadili, přesto máme za to, že próza se od pravidel syntaktické výstavby jazyka a sémantické kolokability zpravidla neodchyluje tolik a tak výrazně jako právě poezie.

- 9) *K 300. výročí narození W. Shakespeara...*
- 10) *Formát zvuku **německý DD 5.1**, český DD 2.0...*
- 11) *Unicorn System a.s.*
- 12) ... *most 936300000 **silniční most** 842900000 jeden tubus tunelu 1176800000 zdroj ČVUT Bodované přestupky...*
- 13) *Všiml si, že v **některých hlavních ulicích** jsou vlajky a jiná slavnostní výzdoba.*
- 14) *V oblacích **Božího požehnání** pláče drobný slaný chléb, růženec a svatý Jan.*

Celkem jsme tedy ze vzorku kompletních 1500 vytřídili 46 spojení pro predikativní adjektiva a 27 pro atributivní. Dále jsme snížili velikost vzorku na prvních 1000 výskytů pro oba typy adjektiv. Přebývajících výskyty z původních 1500 do vzorku zařazeny nebyly³⁶.

Důležité je také zmínit, co vše jsme do vzorku zařadili, totiž co považujeme za adjektivum a s čím jako s adjektivem nakládáme. V rámci adjektiv predikativních se ve vzorku objevilo 24 výskytů predikativ zakončených na *-o*, např. *známo, možno, nutno*³⁷. Tyto

³⁶ Kompletní soubor obsahující anotaci vzorku i příklady vyřazené viz příložené CD.

³⁷ Jako predikativa v návaznosti na PMČ chápeme slova adjektivního původu, která jsou zakončena na *-o*. Jejich funkce je omezená na konstrukce se sponovým slovesem *být*, kde tvoří jeho sponovou část. Vyjadřují stav nebo modální významy.

tvary bývají v některých případech označovány také jako modální příslovce a řazeny k adverbium. V návaznosti na Cvrčka je však považujeme za typ adjektiv: „O tom, že jde o jmenné tvary přídavných jmen, však svědčí jejich časté zaměňování za dlouhé adjektivní tvary...“ (Cvrček 2013, s. 202–203). S přihlédnutím k tomuto přístupu a také k tomu, že se jedná o pouhá 2,4 % celého vzorku, jsme se rozhodli je v materiálu ponechat. Bude o nich pojednáno samostatně v jedné z podkapitol věnovaných predikativním adjektivům.

Do vzorku jsme dále zařadili adjektiva deverbativní, a to jak zpřídavnělé přechodníky, např. *oslňující*, tak i zpřídavnělá přičestí, např. *vzniklý*, *napsaný*. S krátkými tvary zacházíme jako s protějšky tvarů dlouhých, jako s jednou ze dvou tvarových variant daného adjektiva. Adjektivní tvary číslovek, zejména neurčitých, jsme ve vzorku ponechali, protože mají odpovídající formu a protože při vyhledávání adjektiv jsou jako adjektiva označovány i v korpusu³⁸. V následujícím oddíle se budeme podrobněji věnovat rysům, které jsme u adjektiv v obou funkcích anotovali. Některé sledované rysy nabývají pouze dvou hodnot, rys je buď přítomný, nebo ne, v rámci jiných pak rozlišujeme několik kategorií.

3.1 Sledované rysy

Následující rysy, které byly u adjektiv sledovány, jsme vybírali na základě excerpované literatury, která byla představena výše. Zaměřili jsme se na rysy, které pokrývají sémantické, morfologické i syntaktické vlastnosti adjektiv s cílem co nejúplněji popsat jejich fungování v obou sledovaných funkcích. V potaz budeme brát i vliv širšího kontextu jednotlivých výpovědí nebo textu, jehož jsou součástí, abychom pokud možno zamezili nesprávné interpretaci zkoumaných frází při popisu jejich sémantiky. Pro konkrétní příklady viz Tabulka 5.

Pro tento popis je základním rysem styl textu, v němž se analyzované příklady vyskytovaly. V závislosti na složení korpusu SYN2010 rozlišujeme beletrii, texty odborné a publicistické. V návaznosti na literaturu předmětu také zohledňujeme, v jakém typu

³⁸ Při doplňování označení slovního druhu (adjektivum) se korpus řídí typem skloňování a pozicí slova: o adjektivum se jedná, když má adjektivní skloňování a zároveň není substantivem nebo zájmenem, v případě nesklonného slova (*super*, *khaki*, *mikro*) je adjektivum, když je v adjektivní pozici. K takovým formám je pak přiřazován adjektivní tag. Jako adjektivum je v korpusu značkováno mj. i zájmeno *žádný*. Pokud jsou v morfologii nějaká adjektiva, která se této definici, vymykají, jde o výjimky nebo chyby. Obecně jsou tedy principy rozlišení adjektiv (slovních druhů obecně) trojí: flektivní (adjektivní sklonění, syntaktické (typické použití ve shodném přívlastku, popř. jako jmenná část verbonominálního přísudku) a sémantické (popisuje vlastnost). Protože ale morfologická anotace probíhá automaticky, nelze vyloučit chyby (podle sdělení T. Jelínka, ÚČNK).

významu je adjektiva užito: buď se jedná o význam primární, nebo je adjektivum užito ve významu přeneseném. Dále rozlišujeme, zda se jedná o vyjádření modality, evaluace, emocí (psychických a duševních vztahů, vlastností člověka), či o význam deskriptivní. Rozeznáváme také, zda jde o vyjádření výsledku děje či děje trvajících, tedy významy vyjadřované deverbativními adjektivy. Jsme si vědomi toho, že anotování významu adjektiv není nijak ověřitelné, např. dotazovacím testem apod., a zůstává tak zcela věcí introspekce. V typologii rozeznávaných kategorií volně navazujeme na tři zmiňované práce. Spolu s Ruferovou (2000) tak odlišujeme kategorii významu emocionálního, např. *obtížný*, *nebezpečný*, evaluativního (s hodnotícím příznakem), např. *nádherný*, *ošklivý*, a deskriptivního (objektivního) významu. Deskripci tak rozumíme buď vyjádření vlastností bez emocionálního nebo evaluativního zabarvení, tedy příznaky informativní povahy, např. *stropní*, *následující*, *středověký* apod., nebo příznaky pozorovatelné a zjiřitelné smysly, např. *vysoká dívka*, *tlustá kniha*. Dále nám zde jako přehled významů možných adjektivních tříd posloužila typologie, kterou přináší Dixon (2005)³⁹. V souvislosti s významem také rozlišujeme, zda jde o adjektivum negované, či ne.

Dalším rysem, který jsme sledovali, je tvar adjektiva: rozlišujeme, zda jde o tvar dlouhý, nebo krátký. Tento rys se totiž ukazuje být provázán s rysy dalšími, zejména s valencí adjektiv a dále i s potenciálním posunem významu, viz kapitola 3.1.3. Společně s tvarem anotujeme také rod adjektiva a jeho stupeň. Zde nás zajímá především vztah stupně adjektiva k jeho valenčním schopnostem a provázanost, příp. omezení obou rysů. Při klasifikaci původu, odvozenosti adjektiv, jsme volně vycházeli z Komárkové (1997). Rozlišujeme tedy adjektiva primární (neodvozená), deverbativní, desubstantivní a komplexní.

K deverbativním adjektivům počítáme pouze zpřídavnělá přídavná a přechodníky; např. adjektivum *zanedbatelný* tak mezi deverbativní neřadíme, ale značíme je jako odvozené od sloves, protože mezi jeho kořen a příponu *-ný* (kterou mají zpřídavnělá přídavná) vstupuje navíc i přípona *-tel*. Komplexními adjektivy rozumíme adjektiva vzniklá skládáním ze dvou kořenů, např. *stříbrovlasý*; další příklady viz v tabulce níže. Dále jsme sledovali, zda se jedná o adjektivum přivlastňovací, či ne.

Důležitá pro nás také byla valence daných adjektiv. Zde anotujeme, zda se jedná o adjektivum s vyjádřenou, nebo nevyjádřenou valencí, popř. sledujeme počet a typ doplnění. Pro jejich popis užíváme názvosloví Pražského závislostního korpusu. K tomuto popisu

³⁹ Jako jazykově univerzální třídy zde rozlišuje adjektiva vyjadřující: velikost (rozměry, dimenze), rychlost, věk, hodnotu, barvy a dále také adjektiva vyjadřující fyzický stav a lidské vlastnosti.

doplňujeme i popis formální. U valence sledujeme rovněž způsob, jakým je vyjádřena – jde-li o přímé vyjádření doplnění, o užití předložkové vazby či o valenci infinitivní. U predikativních adjektiv jsme navíc sledovali ještě povahu subjektu. Rozlišujeme celkem čtyři typy subjektu. Prvními jsou kontexty, kde v této pozici stojí substance a entity (neživé předměty, abstraktní pojmy, osoby, živočichové apod.). Druhým typem subjektu je pak deixe, podmětem je tedy deiktické slovo. U deixe rozeznáváme dva způsoby realizace – vyjádřenou a nevyjádřenou. V prvním případě musí být ve větě podmět (zájmeno) explicitně vyjádřeno, ve druhém nikoli. Ve třetím případě může být subjektem infinitivní kondenzace a ve čtvrtém pak celá situace, která je ztvárněna vedlejší větou uvozenou nejčastěji spojkami *že, aby, když*.

V návaznosti na uvažování o provázanosti stylu textu a typů adjektiv, které se v něm vyskytují, pak také anotujeme větný typ a typ klauze obsahující adjektivum. Větným typem rozumíme kompletní kontext, v němž se adjektivum vyskytuje, typem klauze pak již konkrétní úsek či část tohoto kontextu: adjektivum např. může být součástí souvětí podřadného (větný typ), v jehož rámci se objevuje ve větě hlavní (typ klauze).

Vzhledem k tomu, že podle literatury představené v první části práce predikativní adjektiva vyjadřují vlastnost momentální, pracujeme zde s předpokladem, že budou častěji součástí spíše jednoduchých vět, které budou reflektovat komunikační situaci (typicky např. v jednoduchých či hlavních větách v promluvách postav v beletrii), nebo vět hlavních. Atributivním adjektivům je naopak přisuzována schopnost vyjadřovat vlastnosti stálé. S tím souvisí také jejich terminologická platnost, na čemž zakládáme náš předpoklad, že se budou vyskytovat více v textech stylu odborného, kde budou součástí delších celků, vedlejších vět apod.

Při anotování větného typu tedy rozlišujeme, zda se spojení s adjektivy objevuje jako součást souvětí souřadného, podřadného, nebo ve větě jednoduché. V návaznosti na tento rys pak sledujeme typ klauze přímo obsahující adjektivum: zde rozlišujeme, zda jde o větu hlavní, či vedlejší. Pokud se v materiálu vyskytovaly řeči postav apod., pracovali jsme pouze s úsekem v uvozovkách, tedy s vlastní přímou řečí, part vypravěče byl ponechán stranou. V příkladu „*Docela bych uvítala, kdyby lidi dostali rozum a politici **byli soudní**,“ říká dnes Barková...*“, tedy při klasifikaci větného typu a typu klauze pracujeme pouze s vlastní přímou řečí, kterou hodnotíme jako souvětí podřadné s adjektivem v predikátu obsaženém ve větě hlavní. S kontexty, které postrádají interpunkci (nebo mají vinou překlepů apod. interpunkci chybnou), pracujeme, jako by byla zanesena v pořádku. Na tyto skutečnosti při vlastní analýze nijak dále neupozorňujeme.

Na závěr připojujeme tabulku, která shrnuje přehled sledovaných rysů. Všechny uvedené příklady jsou vybrány z analyzovaného vzorku. Příklady v celých větách uvádíme pouze u rysů, u nichž to považujeme pro vysvětlení za nezbytné, jinde postačí pro ilustraci pouze samotné adjektivum, resp. lemma. Černě označený rys byl anotován pouze u predikativních adjektiv. V uváděných příkladech nerozlišujeme zvlášť atributivní a predikativní adjektiva, uvádíme jeden příklad, který ilustruje postup anotování pro obě tyto funkce.

Vzhledem k tomu, že jsme získaný materiál anotovali ručně, je nutno počítat s možností jistých nedostatků. Anotované rysy plně závisí na naší introspekci, která je ovšem založena na reflexi odborné literatury. Protože se zároveň jedná o jeden z prvních výzkumů tohoto druhu na dané téma, může být na práci nahlíženo i jako na pokus zjistit problémy spojené s analýzou jazykového materiálu, který může posloužit pro další práce jako upozornění, čeho se příp. vyvarovat apod.

rys		hodnoty	příklad
	styl	PUB, ODB, BEL	---
	typ významu A	primární	<i>Jsem unavená, babi.</i>
		přenesený	<i>Kamaris byla oslňující.</i>
	vyjadřovaný význam	modalita	<i>Není možné ho třeba prodat...</i>
		evaluace	<i>... prováděl své nekalé rejdy...</i>
		psychické stavy	<i>... s neklidným srdcem</i>
		deskripce	<i>... psala, že je vysoký...</i>
		výsledek děje (deverbativa)	<i>odcizený</i>
	tvar	složený	<i>zlatý</i>
		jmenný	<i>hoden</i>
	rod	M, F, N	<i>plný, nedočkavá, stejné</i>
	stupeň	pozitiv	<i>čerstvý</i>
		komparativ	<i>vyšší</i>
		superlativ	<i>nejlepší</i>
	negace	kladné	<i>šťastný</i>
		negované	<i>netradiční</i>

	původ A	primární	<i>nízky</i>
		deverbativní	<i>obložený</i>
		desubstantivní	<i>kamenitý</i>
		komplexní	<i>konkurenceschopný</i>
	přivlastňovací A	A	<i>Bondův</i>
		N	<i>jasný</i>
	valence	realizovaná	<i>... s úctou zabalený žaltář...</i>
		nerealizována	<i>... den byl zlatý...</i>
		přímá	<i>Dánsko je známé svou skepsí k EU...</i>
		infinitivní	<i>Byl svolný kritizovat...</i>
		předložková vazba	<i>Byla jsem zaměstnaná v malý dílně...</i>
	valenční doplnění	počet a typ	---
	podmět/agens	entita neživá	<i>Helma byla ocelová...</i>
		entita abstraktní	<i>Obavy (...) nebyly plané.</i>
		entita živá (životná)	<i>... ženy byly malé a měly na sobě šátky a zástěry...</i>
		deixe nevyjádřená	<i>Jsou mrtvi...</i>
		deixe vyjádřená	<i>... jak jen to je možné...</i>
		kondenzace	<i>... nebylo možné provést upgrade...</i>
		situace	<i>Nebude nutné, aby s vámi Vilém jezdil...</i>
	větný typ	souvětí souřadné	<i>Nebe bylo modré a před námi padala z jezu voda.</i>
		souvětí podřadné	<i>Vy se stěhujete, i když není jisté, že tu zůstaneme?</i>
		věta jednoduchá	<i>Život je prázdný jako poušť.</i>
	typ klauze	VH	<i>Není důležité, odkud se dívám...</i>

	obsahující A		
		VV	... když byl malý, chodil s rodiči (...) do kostela...

Tabulka 5: Přehled sledovaných rysů a jejich hodnoty

V následující kapitole se budeme věnovat interpretaci analyzovaných dat. Jak již bylo uvedeno výše, budeme vycházet z textové základny korpusu SYN2010. Hlavním cílem těchto kapitol je především ověřit či stanovit tendence, které lze v distribuci atributivních a predikativních adjektiv sledovat. Neusilujeme zde o uvedení přesných konečných tvrzení, k tomu by bylo třeba zvolit vzorek podstatně větší: cílem je poskytnout popis morfologického a syntaktického chování adjektiv v daných funkcích a určit jisté tendence, které bude možno vysledovat. Veškeré číselné údaje, které uvádíme, je proto nutné chápat jako orientační s přihlédnutím k užitému konkrétnímu vzorku dat, jejichž smyslem je spíše se vyvarovat neurčitých formulací a tvrzení při popisu fungování adjektiv. Na závěr této kapitoly připojujeme rovněž příklad kompletní anotace jednoho adjektiva v predikativní funkci.

Příklad (KWIC): *Ryby jsou bohaté na bílkoviny a minerální látky...*

rys	hodnota
typ významu	metaforický
vyjadřovaný význam	deskripce
styl textu	publicistika
odvozenost adjektiva	primární
valence	realizovaná
typ valence	předložková fráze
doplnění (sémanticky)	1 PAT
doplnění (formálně)	Pt (Ak)
typ podmětu	substance
stupeň	pozitiv
tvar	složený
negace adjektiva	---
větný typ	VJ
typ klauze obsahující adjektivum	VH
rozvití vedlejší větou	---

uvozovací spojka	---
typ vedlejší věty	---
rod adjektiva	F
několikanásobnost	---
pád	1

Tabulka 6: Příklad anotace adjektiv

4 Predikativní adjektiva

Tato kapitola se bude věnovat interpretaci analyzovaného vzorku predikativních adjektiv. Jednotlivé podkapitoly jsou rozděleny podle povahy sledovaných rysů, a to na část pojednávající o sémantice adjektiv a dále o jejich morfologických a syntaktických vlastnostech. Mezi sémantické rysy zahrnujeme vyjadřovaný význam s ohledem na původ adjektiva a typ textu, v němž bylo užito. Morfologické rysy pak budou sledovat rod, stupeň, negaci a tvar adjektiva. Kapitola věnovaná syntaxi se zaměří na jejich valenční vlastnosti, způsob vyjádření doplnění, dále na povahu agentu a větné typy kontextů, jichž jsou adjektiva součástí.

Na úvod zde pro srovnání přikládáme rovněž tabulky shrnující frekvenční distribuci adjektiv v analyzovaném vzorku. Uvádíme pouze adjektiva, jejichž frekvence byla větší nebo rovna pěti výskytům, ostatní do seznamu zařazena nebyla. Vytvořili jsme také frekvenční seznam lemmat pro celý korpus, do nějž bylo zahrnuto 200 nejčastějších adjektiv, na tomto místě však uvádíme prvních deset z nich.

Adjektivum	Počet výskytů
možný	26 431
dobrý	11 858
schopný	11 394
nutný	10 890
jasný	7 802
rád	7 035
důležitý	5 107
jistý	5 082
známý	4 031
vhodný	3 892

Tabulka 7: Frekvence predikativních adjektiv v SYN2010

Nejčastějším predikativním adjektivem ve vzorku i v celém korpusu SYN2010 je adjektivum *možný*. Ve vzorku se vyskytlo celkem 105krát, zatímco v korpusu má celkem 26 431 výskytů. V návaznosti na Cvrčka (2013) můžeme konstatovat, že nejfrekventovanější adjektiva jsou adjektiva neodvozená, primární (v tabulce výše zvýrazněna tučně).

Adjektivum	Počet výskytů (lemma)
možný	105
schopný	50
dobrý	40
nutný	38
jasný	32
rád	28
zřejmý	23
důležitý	20
jistý	20
celý, mrtvý	16
ochotný, známý	15
malý, vhodný	14
jiný, špatný	13
jediný, starý, šťastný	12
bezpečný, jednoduchý, povinný, těžký	11
hotový, mladý, stejný, zvyklý	9
krásný, nezbytný, snadný, správný, velký, výhodný,	8
dlouhý, hezký, příjemný, přítomný, silný,	7
divný, levný, připravený, skvělý, vědomý (si)	6
nemocný, normální, nízký, rychlý, složitý, spokojený, unavený, vysoký, zdravý, zvědavý, závislý, čistý	5

Tabulka 8: Frekvence lemat predikativních adjektiv ve vzorku

4.1 Sémantika adjektiv

Pro sledování sémantiky predikativních adjektiv je důležitý styl daného textu. Z celkového počtu 1000 adjektiv se více než polovina příkladů vyskytovala v textech

beletristických – celkem 537krát. V textech odborných bylo užito pouze 227 adjektiv a v publicistice pak 236. Výskyty s predikativními adjektivy (zejména v beletrii) jsou charakteristické tím, že jde o přímé řeči postav (1)⁴⁰, které jsou krátkými zvoláními na konci značenými vykřičníkem. Celkem jsme takto hodnotili 28 příkladů. Ve zbývajících případech šlo o oznamovací věty.

Na uvedeném příkladu si lze také povšimnout, že v tomto případě je splněno další tvrzení: adjektivum v predikátu je zde ve významu momentální platnosti. K tomu je ovšem třeba poznamenat, že tomu tak není zdaleka vždy. V příkladu 2) a 3) je ale vyjádřena vlastnost, kterou za dočasnou (platnou v okamžiku promluvy) považovat nemůžeme. Tvrzení, že predikativní adjektiva vyjadřují vlastnost momentální, trvajících pouze v čase promluvy, zatímco atributivní vlastnost trvalou, považujeme za diskutabilní. Velice zde záleží na kontextu užití a především na sémantice daného adjektiva. Rovněž je tento rys založen na subjektivním jazykovém cítění mluvčích, proto jej nepovažujeme pro odlišení dané distinkce za významněji směrodatný. Tato aktuálnost nemusí trvat vždy pouze v okamžiku promluvy, ale může mít i obecnou platnost, která se vztahuje rovněž i na okamžik promluvy, nicméně platí stále (2).

1) „Pozor! **Je divoká!**“ varoval ji Kuba.

2) *Byly jsme chytré a to je mnohem **důležitější**.*

3) ... *jak jsem se tam dostala, vždyť u tety Boženky to **bylo lacinější**...*

Důležité je také si uvést, jaké významy obecně predikativní adjektiva vyjadřují a zda jde o význam primární, či přenesený. Ve vzorku se objevilo 63 případů, které jsme hodnotili jako užití adjektiva v přeneseném významu: (4) a (5).

4) *Ryby **jsou bohaté** na bílkoviny a minerální látky...*

5) ... ***je těžké** na ni [tuto otázku] odpovědět.*

K posunu významu dochází za situací, v nichž se mění povaha subjektu/entity, které je vlastnost přisuzována – *otevřené okno* × *otevřený člověk*. U řídicího adjektiva se zde mění rys neosobovosti, popř. neživotnosti (okno) na osobovost (člověk). Tento princip funguje i v opačném směru, tedy např. z osob na entity: *bohatý muž* × *bohaté nástěnné malby*. Pokud jde o určení směru změny významu, tedy o určení primárního a přeneseného významu, považujeme za původní význam, který se váže nikoli k abstraktům, ale ke konkrétním. Jako

⁴⁰ Čísla v závorce odkazují ke konkrétním příkladům vybraným z analyzovaného korpusového vzorku.

primární významy v uvedených příkladech tedy určujeme příklady *bohatý muž* a *otevřené okno*.

Pokud jde o typ vyjadřovaného významu, vyskytlo se ve vzorku celkem 445 příkladů evaluace, kdy mluvčí hodnotí jev, který je předmětem hovoru (6). Ve 262 případech adjektiva v přísudku vyjadřovala vlastnosti objektivní, zjistitelné smysly (7). Do stejné kategorie řadíme i významy informativní platnosti, která není ovlivněna subjektem mluvčího (8). Tuto kategorii souhrnně označujeme jako význam deskriptivní, který nepřináší hodnocení jevu, nýbrž pouze popisuje a přibližuje daný jev. Ve 102 případech pak adjektiva v přísudku vyjadřovala význam modální (9) a (10); nejčastěji v tomto významu bylo užito adjektiva *možný*, dále pak *zřejmý*, *jistý*, *nezbytný*, *povinný*. Důležité je poznamenat, že pro vyjadřované modální významy nemusí být užito pouze krátkých tvarů adjektiv. Z daného množství bylo ve vzorku krátkých tvarů užito pouze v 19 případech (11). Dlouhé tvary adjektiv v predikátu tak převažují i v pozicích, pro něž české mluvnické a starší práce předpokládají tvary krátké. Krátké tvary jsou užity v kontextech, kde zachovávají valenci, podrobněji viz podkapitolu 4.3.

6) *Copak si skutečně mohl takovou ženu vysnít? To je absurdní!*

7) *...[parmy] byly viditelné zdaleka.*

8) *... [gen], který je typický pro vyvíjející se embryonální srdeční buňky...*

9) *Jak je možný, že jseš tak beznadějněj případ?*

10) *Únavu je nutné přijímat jako důležitou informaci.*

11) *Člověk si nemůže být jist ničím...*

Ve vzorku se dále vyskytlo 136 případů adjektiv deverbativních. Zařadili jsme je do skupiny vyjadřující výsledek děje (zprídavnělá přičestí), nebo vlastnosti vzniklé v průběhu děje a před ním (zprídavnělé přechodníky přítomné a minulé), kterou souhrnně označujeme jako význam dějový. V predikátu se užívají především adjektivizovaná trpná přičestí (celkem 124 výskytů); adjektiva vzniklá z přítomných přechodníků mohou být užita pouze tehdy, ztratila-li svůj dějový význam, tedy pokud se lexikalizovala (14), jinak je v přísudku užít nelze, srov. příklad 15), protože probíhající děj je vyjádřen již samotným predikátem dané věty.

12) *... rozhodně nebyli zvyklí, aby je poučoval takový člověk...*

13) *Krmení bylo rozsypané po celém dvorku.*

14) *Kamaris byla oslňující.*

15) **Petr je čtoucí.*

Poslední třídu vyjadřovaných významů označujeme jako skupinu psychických stavů, kam řadíme vyjádření nálad, emocí atd., viz (16) a (17), ve vzorku se tyto významy objevily celkem v 55 příkladech.

16) *Byla št'astná, že přišel...*

17) *Je to příklad úspěchu práce velkého množství lidí a **jsem hrdý** na to, že jsem k tomu svou troškou také přispěl.*

V analyzovaném vzorku se také objevilo několik zvláštních případů, které si zaslouží pozornost. První typ jsme hodnotili jako význam frazeologický, který jsme zaznamenali celkem v sedmi případech (18). Jednou se objevila i aktualizace frazému (19). Frazeologické významy jsme ověřili ve *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*. Ani ve frazémeh však nebylo nutné užít pouze krátké tvary adjektiv, jak jsme uvedli výše v návaznosti na odbornou literaturu. V příkladu 19) jsme jej sice zaznamenali, ve zbývajících pěti však bylo užito i tvarů dlouhých, např. *tumpachový, tlustý, umouněný* apod. Typ užitého tvaru zde velmi záleží na konkrétním frazému i adjektiva.

Další zajímavý kontext uvádíme v příkladu 20). Jde o spojení se spojkou *než*, která v tomto případě vyjadřuje význam odporovací – je jí zde užito namísto významu spojek odporovacích (*ale, avšak* apod.). Tento význam spojky *než* byl běžný ve starší češtině. Spojka obvykle připojovala větný člen nebo celou větu, jejíž obsah odporoval větě (členu) předcházejícímu⁴¹. Věta uvedená spojkou *než* tak omezuje, vyvrací platnost věty předcházející.

18) *At' **jsme tlustí** na tři prsty!*

19) *S trochou legrace – a článek **je hotov**.*

20) *Neboť tato dívka je protřelejší mnohem víc, než její vzhled **je andělský**.*

4.1.1 Predikativa

Jak již bylo řečeno výše, zařadili jsme do vzorku i predikativa. Celkem jde o 24 příkladů. V souladu s tím, co uvádí ČŘJ, šlo o predikativa vyjadřující modální významy – nejčastějším predikativem bylo *možno*, celkem 18 výskytů (21). Predikativa se nejčastěji vyskytovala v textech publicistických (v 10 případech), dále v beletrii (8 výskytů) a zaznamenali jsme i 6 příkladů užití v textech odborných. Všechna byla užita ve svém primárním významu, nedošlo k žádnému posunu. U predikativ jsme neurčovali jejich původ

⁴¹ Vokabulář webový uvádí příklad z Evangeliáře olomouckého: „... přišel Ježíš...k Janovi, aby křščen byl od něho. Nezz Jan brániše se...“ [3. 7. 2015].

ani stupeň. Pokud jde o rod, jednalo se vždy výhradně o neutra. Všechna predikativa byla jmenného tvaru zakončeného koncovkou středního rodu *-o*, žádné nebylo negované – pokud šlo o význam záporný, byl zápor vyjádřen na slovese pomocí zápornky *ne-* (22). Důležité je zmínit i otázku valence: Vallex v případě tohoto typu konstrukcí označuje infinitiv jako DPHR, tedy závislou část frázemu, a uvádí, že jde o vyjádření možnosti nebo nutnosti formou idiomu⁴². Volíme zde tedy stejný způsob značkování. Pokud se u predikativ ve vzorku zachovala valence, pak šlo ze sémantického hlediska ve všech případech právě o tento typ doplnění (DPHR). Formálně jde o vyjádření podmětu věty, který je realizován jako infinitivní kondenzace. Tento způsob ztvárnění podmětu (subjektu) se objevil ve 22 případech, viz (22). Ve dvou případech šlo o vyjádření podmětu ve formě situace – byl součástí následující věty (23) a (24). V příkladu 23) je predikativum součástí věty vedlejší přípustkové a podmět věty hlavní, v příkladu 24) pak predikativum nalezneme ve vedlejší větě příčinné, podmět je vyjádřen vedlejší větou podmětnou.

Predikativa samotná se vyskytovala zpravidla ve větě hlavní – celkem 14 případů, (25), která byla součástí souvětí souřadných (5 příkladů), nebo podřadných (1 případ). Osmkrát jsme pak zaznamenali predikativum užitá ve větě jednoduché (26)⁴³. Pokud se predikativa objevila v souvětí podřadném, byla součástí dvou vedlejších vět přívlastkových (27), dvou časových, účelových, jedné podmětné, podmínkové, příčinné a předmětné.

21) *Ale cožpak **je možno** zranit vílu.*

22) ... **nebude možno** uplatnit žádná ochranná opatření.

23) *Pokud mu **bylo známo**, dotyčná byla velká přítelkyně jednoho hladce oholeného kašmírského pandita...*

24) *Protože dosud **není známo**, nač skutečně zemřel Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), spekulace na toto téma nikdy neskončily.*

25) ... [bombou] **bude možno** zničit Zemi ne jednou, ale mnohokrát za sebou – kdyby stačila tak rychle regenerovat.

26) *Učivo předmětu Technika **je možno** prakticky prohloubit v předmětu Technická praktika.*

27) *Současně působil a působí koncept amerikanisty, podle něhož **je nutno** hledat nikoli rozdíly, nýbrž spíše to, co jednotlivé země (...) spojuje.*

⁴² Viz <http://ufal.mff.cuni.cz/legacy/vallex/2.7/data/html/generated/alphabet/index.html> [25. 1. 2016].

⁴³ Větu jednoduchou anotujeme jako větný typ. Samotným označením věta hlavní pak máme na mysli typ klauze přímo obsahující adjektivum.

4.2 Morfologické rysy a odvozenost adjektiv

Ve vzorku predikativních adjektiv jsme zaznamenali 196 adjektiv odvozených od sloves, z čehož bylo 139 adjektiv deverbativních. Absolutní převahu nad ostatními deverbativy však mají zpřídavnělá přídavná (-ný, -mý), z nichž jsme ve 108 případech označili adjektiva zakončená na -ný (28). Patnáctkrát jsme také zaznamenali zpřídavnělé přídavné *l-ové* (29).

28) *Domnívala jsem se, že případ je uzavřený.*

29) *Všechno kolem bylo zchátralé a ubohé.*

30) *... ale ta zbraň byla nabitá jako důsledek vaší pýchy...*

Jak již bylo řečeno výše, omezeně se v predikátu vyskytují také zpřídavnělé přechodníky přítomné, celkem v 11 případech (30). Jde však pouze o několik adjektiv, jejich repertoár není nijak pestrý: konkrétní tvary zachycuje následující tabulka. Jak lze vidět, ztratila všechna tato adjektiva svůj dějový význam. Některá z nich fungují ustáleně jako textové konektory nebo prostředky organizující promluvu (*následující, rozhodující*). V pouhých čtyřech případech se objevila zpřídavnělá přídavná zakončená na -tý (30). Zcela pak chyběla adjektiva odvozená od přechodníků minulých.

Pokud jde o typ tvaru, lze konstatovat, že deverbativní adjektiva jsou užívána výhradně ve tvaru dlouhém, krátký se ve vzorku neobjevil ani u zpřídavnělých přídavných zakončených na -ný a -tý.

Adjektivum	Počet výskytů
zavádějící, vševědoucí ⁴⁴	2
fascinující, milující, následující, okouzlující, rozvíjející se, rozhodující, oslňující	1

Tabulka 9: Zpřídavnělé přechodníky přítomné v predikativní funkci

Primární adjektiva⁴⁵ se ve vzorku jako součást predikátu objevila celkem 499krát, dvakrát pak v predikátu stála dvě adjektiva (31) spojená spojkou *a* ve slučovacím poměru, v obou případech šlo o adjektivum primární a deverbativní. Celkem 258krát se pak objevila

⁴⁴ Adjektivum *vševědoucí* řadíme mezi deverbativa, ačkoli by bylo možné jej pojímat i jako komplexní – *vědět vše* → *vševědoucí*.

⁴⁵ Ověřováno podle seznamu, který navrhuje Mluvnice současné češtiny (Cvrček a kol. 2013).

adjektiva odvozená od substantiv (32). Do této kategorie zařazujeme rovněž adjektiva odvozená od substantivních číslovek, protože forma odpovídá podstatnému jménu (33). Z uvedených číselných výsledků je zřejmé, že primární adjektiva mají naprostou převahu.

31) *To naše [pianino] bylo staré a vymlácené.*

32) *Podnebí je tropické, monzunové.*

33) *bylo potřebné, aby matice $G V (s)$ byla nulová.*

34) *V práci byla sebevědomá; na zkoušky chodila připravená...*

35) *Nebylo neobvyklé, že psychopati za sebou nechávali stopy...*

Adjektiva komplexní se pak vyskytla 40krát (34). Vyjadřovala ve 21 případech deskriptivní významy, např. *neviditelný, tmavovlasý, dvoukolejný* apod., modalitu, např. *nezbytný*, 13krát evaluativní význam, např. *pozoruhodný, konkurenceschopný, bezcenné*, a v jednom případě stav psychický (34). Celkem 7krát jsme pak zaznamenali adjektiva odvozená od adverbii (35).

Z analyzovaných adjektiv jsme zaznamenali 394 maskulin, 235 feminin a 371 neuter. Významy vyjadřované maskuliny a femininy se odvíjejí od konkrétních kontextů, které jsou do vzorku zařazeny. Ani u jednoho rodu se tak nelze snažit o provázanost rodu a vyjadřovaného významu.

S významem souvisí i další rys, který jsme anotovali, tvar adjektiv. Ve vzorku jsme zaznamenali celkem 143 krátkých tvarů adjektiv v přísudku. Poměrně malý počet výskytů tedy potvrzuje tezi, že tyto tvary se z češtiny postupně ztrácejí a bývají nahrazovány dlouhými. Odečteme-li z tohoto součtu predikativa, tj. 24 příkladů, dostaneme se k výsledku 119. Mezi těmito krátkými tvary měla převahu maskulina: 100 případů, z nichž bylo 44 příkladů v tvarech plurálu (36), ostatní byly singulárové. Feminin se ve vzorku objevilo celkem 17, pouze jeden příklad byl v plurálu (37). Neutra se pak (nepočítáme-li k nim predikativa) vyskytla pouze dvakrát (38). Pokud jde o konkrétní příklady, nejčastěji jsme zaznamenali adjektivum *schopen* (44krát), dále pak 22krát *rád* a 16krát *ochoten*, adjektiva se objevovala ve všech rodech. Všechny krátké tvary zachovaly valenci (podrobněji viz 4.3). Srovnáme-li nyní výskyt krátkých tvarů v jednotlivých typech textů, zjistíme, že nejčastěji se objevovaly v beletrii (59krát), dále v odborných textech (47 výskytů) a v publicistice (37krát).

Dlouhé tvary pak nad krátkými výrazně převažovaly – celkem jsme jich zaznamenali 857.

36) -: *Ani kvestor, ani prokurátor nebyli schopni v provincii vybírat daně...*

37) ... [tašky] jsou známy z římsko-britského období...

38) ... [rostoucí židlička] vystačí dítěti po celou dobu, než **bude schopno** u stolu sedět samo...

Anotovali jsme také stupeň daných adjektiv v predikátu, tento rys nebyl anotován u deverbativ a krátkých tvarů, které jiné stupně než pozitiv netvoří. Ze zbývajících 726 případů byl nejvíce frekventován pozitiv (39) – dohromady 634krát. Komparativ (40) se pak objevil 78krát a v pouhých 14 případech bylo užito superlativu (41). Komparativy se 24krát objevily jako součást srovnávacích konstrukcí obsahujících spojku *než*, popř. *jak* (41). Významy, které vyjadřují, jsme označili jako evaluace. Komparativy také zachovávají v některých případech valenci – ve vzorku jsme zaznamenali takových případů 6. Detailněji o nich bude pojednáno níže (viz 4.3), zde uvedeme příklad pouze pro ilustraci (43).

Negace v superlativu ani komparativu se ve vzorku neobjevila. Negované komparativy jsou možné pouze tehdy, jde-li o druhý stupeň již negovaného adjektiva, tento případ se ve vzorku vyskytl pouze jednou (43). Připojení zápornky *ne-* k tvarům komparativů a superlativů se ve vzorku neobjevilo.

Negovaných adjektiv jsme tedy zaznamenali 54. Negace se netýkala tvarů krátkých, jedinou s výjimkou bylo adjektivum *rád* (*nerad*). Ostatní negovaná adjektiva však byla dlouhých tvarů.

39) **Je rozumné** vyjít pěším vstříc.

40) Krajina se měnila, začínala **být kamenitější**...

41) ... **je nejjednodušší** zajít do banky...

42) Tato rychlá úprava zachová v rybě dostatek šťávy a **je lehčí** pro žaludek než ryba klasicky smažená v trojobalu.

43) ... buď použít líčení, které k očím ladí, **je nenápadnější** a vypadá přirozeně...

44) Co může **být lepšího** pro člověka, člověka, který se vždycky chtěl domluvit italsky...

Pokud jde o určení pádu adjektiv, zaznamenali jsme celkem pouze dva různé pády: nominativ a genitiv. Pád nebyl určován u krátkých tvarů. Naprostou převahu měl nominativ, celkem 849 výskytů. Genitiv se vyskytl pouze sedmkrát (44), a to vždy v konstrukcích typu ustálených spojení ve formě otázky.

4.3 Syntaktické rysy

V této podkapitole se budeme zabývat anotovanými syntaktickými rysy adjektiv v přísudku. Nejprve se budeme soustředit na jejich valenci, protože jde o vlastnost, která je provázána s rysy dalšími. Valenční doplnění vyjadřovalo celkem 186 adjektiv, z nichž

72 bylo užito v krátkých (45) a 114 v dlouhých tvarech (46). Predikativa byla ponechána stranou, o jejich valenci viz 4.1.1. Z celkového počtu 139 deverbativních adjektiv valenci vyjadřovalo pouze 33 z nich. To je méně než 30 % (23,74), což vyvrací předchozí tvrzení, že v predikátu se objevují většinou deverbativa, a to zvláště deverbativa, která vyjadřují valenci. Valenční doplnění vyjadřovala rovněž i adjektiva primární – celkem 83krát, typicky šlo o užití ve frazeologickém kontextu či ustálených rčeních apod. (47).

45) *Není hoden nahřát mému otci trepky u ohně...*

46) *Obřadu bylo přítomných jen pár příbuzných a přítel...*

47) *Jenže na to jsme krátcí...*

48) *... další aktuální informace o dění na poli fondů EU jsou dostupné na webových stránkách projektu.*

49) *Díky morfologii čelisti byli [mosasauři] schopni ulovit a pozřít i velkou kořist.*

50) *Posadila se, ale nebyla schopna se soustředit.*

51) *Nikdo není ochoten naznačit, že značná část americké mládeže je prostě úplně pitomá...*

Pro vyjádření valence bylo nejčastěji užito předložkové fráze s doplněním, celkem v 96 případech (48), a to nejvíce s předložkami *pro*, *v*, *na*, *z*. Valence vyjádřená formou předložky a doplnění je typická zvláště pro dlouhé tvary – 90krát. U krátkých tvarů byla valence ztvárněná předložkovou vazbou spíše výjimkou – pouze 6krát. Pro ně je mnohem obvyklejší valence infinitivní – celkem 59 výskytů (49). V těchto případech se může zachovat i valence tohoto infinitivu: v daném příkladu 49) tak vidíme doplnění *velkou kořist* (PAT, Pt), ale není to pravidlem, ve vzorku jsme zaznamenali i případy, kdy zachována nebyla, byť jich nebylo mnoho, celkem 13 (50). V tomto příkladu chybí doplnění slovesa *soustředit se*, které vyžaduje doplnění PAT (předmět) v akuzativu. Infinitiv také mohl vyžadovat doplnění realizované v podobě vedlejší věty, např. (51), kde je takto ztvárněno doplnění PAT (Pt). Vzorek zde potvrzuje výše zmíněné tvrzení: adjektiva s infinitivní valenci se takto vyskytují v naprosté většině svých výskytů, jinak ji ani vyjádřit neumí. Např. adjektivum *schopný* vyjadřovalo valenci ve 49 případech z celkového počtu svých 53 výskytů a vždy šlo o valenci s infinitivem. Podobně je to např. i u adjektiva *ochotný*. Modální adjektiva (krátká i dlouhá) pak mohou mít buď valenci infinitivní, nebo ji vyjadřují vedlejší větou (srov. 55) a 56)). Přímá valence byla zaznamenána celkem 20krát, viz příklad 46).

Pro adjektiva odvozená od sloves (nejen deverbativní) platí, že jejich valenci lze odvodit přímo od valence jejich základového slovesa, např. u adjektiva *srovnatelný* (52),

můžeme pozorovat stejný rámec, a tedy i stejná doplnění jako u slovesa *srovnat*, které vyžaduje doplnění v podobě předložky *s* a instrumentálu. Jeho valenční rámec pak lze zanést takto:

ACT₁^{obl} PAT₁^{obl s+7}

Jak již bylo řečeno výše, u deverbativních adjektiv (53) je tento vztah rámců pravidlem, více viz kapitola 2.1.4.

52) ... a vyžadovala by důkladnou prohlídku po 200 letech, což **je srovnatelné** s dnešními letadly.

53) Funkce tvorby informace **je spojená** s neúplnou identitou kódu...

54) Jenže země **byla rudá** od boží krve a nedalo se rozeznat, co se tam dole děje.

Valenci mohou vyjadřovat rovněž i adjektiva barev, ve vzorku se sice objevily pouhé dva takové případy, nicméně je důležité se o nich zmínit. V případě (54) šlo o doplnění ORIG, formálně o předmět.

Podrobnější přehled vyjadřovaných doplnění uvádí Tabulka 10. Nejčastějšími doplněními byly PAT a BEN, kterým formálně odpovídá předmět. Větší množství výskytů pak měla i doplnění ORIG, kterému odpovídá příslovečné určení způsobu, času a opět předmět, a doplnění LOC, tedy určení místa. Ostatní doplnění se objevila méně než desetkrát, pro detailnější příklady viz tabulku.

Doplnění sémanticky	Formálně	Počet výskytů	Příklad
PAT	Pt	60	... s účinkováním týmu ve Vídni jsme spokojeni ...
DPHR	Pt	59	<i>At' jsme tlustí na tři prsty!</i>
BEN	Pt	10	<i>Lindsey chtěla být hezká pro Samuela.</i>
ORIG	Puz, Puč, Pt	10	<i>Plochy obrazů jsou konstruované z hranatých, ostře řezaných ploch...</i>
LOC	Pum	10	<i>Krmení bylo rozsypané po celém dvorku.</i>
EFF	Pt	6	... [dřevo] je odolné proti nešetrnému zacházení.
ADDR	Pt	6	<i>Pokoj byl přizpůsobený pro vozíčkáře...</i>
CAUS	PuPříč.	5	<i>Zážehový motor je zajímavý svým dvoubodovým uchycením v karosérii...</i>

MEANS	PuPříč.	4	<i>Dánsko je známé svou skepsí k EU a k euru.</i>
AIM	Pum	5	<i>Tak jsme pozvaný do kina.</i>
MANN	Puz	3	<i>... každý prvek je vnímatelný pouze ve vztahu ke svému protikladu.</i>
DIR1	Pum	2	<i>... [palec] je natočený do dlaně nebo ven z dlaně.</i>
REG	PuZřet	1	<i>... Jamajčané jsou rychlí skutečně ve všem...</i>
PAR	Pt	1	<i>Bud'me rádi alespoň za to, že se dost mladých zúčastňuje atraktivních akcí...</i>
CRIT	Pt	1	<i>Liší se pouze konstrukcí a velikostí kolečka, které je odlišné ke zpracování vlny a lnu.</i>
SUBS	PuZřet	1	<i>Hierarchie je nezbytná z hlediska zajištění koordinace...</i>
TSIN	Puč	1	<i>Že železná opona spadla, bylo zřejmé od pádu Berlínské zdi.</i>
INTT	Pt	1	<i>Byla jsem ochotná vsadit se o tři miliardy liber...</i>
EXT	PuMír	1	<i>... hodinky byly vodotěsné až do hloubky 100metrů...</i>

Tabulka 10: Přehled valenčních doplnění predikativních adjektiv

U predikativních adjektiv se ukázala být důležitým rysem také povaha agentu, způsob ztvárnění podmětu. Nejčastějším způsobem vyjádření podmětu byla deixe – celkem 444krát. Z tohoto počtu pak šlo o 294 případů, kdy deiktické slovo nebylo explicitně součástí věty: v příkladu 55) je tak podmětem nevyjádřené *oni*; jako tento nevyjádřený podmět fungovala především osobní zájmena. Ve 150 případech pak šlo o deixi explicitně vyjádřenou (56). Typicky bylo užito zájmen ukazovacích nebo vztažných. Podmět může být dále ztvárněn substancemi a entitami. Takové případy jsme zaznamenali celkem 331krát. Pro větší přehlednost jsme tuto kategorii ještě dále rozdělili, a to na abstraktní entity, neživé substance a na entity živé (životné). Nejpočetnější byly případy, kdy funkci podmětu plnila abstrakta (celkem 153 případů), viz 57). 99krát byly podmětem neživé entity (58). Naopak živé či životné entity (osoby, zvířata) se objevily 79krát (59).

55) ***Jsou mrtvi** už devatenáct měsíců...*

- 56) *To už **bylo** divné.*
- 57) *Obavy německého kapitána **nebyly** plané.*
- 58) *Ten most **je nebezpečný** už tím, že je dlouhý.*
- 59) *Děti **jsou** odolné.*
- 60) *... **není možné** házet všechny cizince do jednoho pytle.*
- 61) *... **odtud nebylo možno** přečíst poznávací značku.*
- 62) *Asi **bude nejlepší**, když mě budete následovat do posluchárny.*
- 63) ***Je možné**, že v tuto chvíli dostanete vy i matka hlad.*
- 64) ***Je strašné**, když člověk zjistí, že toho druhého nezná...*

Třetím typem realizace podmětu je infinitivní kondenzace (60). Ta je typická zejména pro adjektiva dlouhých tvarů vyjadřující modální významy. Je tomu tak i u kontextů s predikativy (61). Celkem jsme infinitivní podmět zaznamenali 147krát. S modálními významy souvisí i další způsob podoby podmětu, kterým jsou kontexty, kde v této funkci vystupuje celá situace ztvárněná vedlejší větou (62). Tento způsob je typický rovněž pro již zmíněná adjektiva vyjadřující modální významy (63), ale není na ně omezen, jak jsme viděli v příkladu 62). Situace v roli podmětu se ve vzorku objevila celkem 71krát, z čehož v 16 případech šlo právě o význam modální. Mohlo však jít i o evaluaci (64).

Ve vzorku jsme také narazili na několik zvláštních případů. Šestkrát se ve funkci podmětu objevila číslovka (65) – Tento výskyt souvisí s elipsou řídicího substantiva *pohyby*. Rovněž jsme zaznamenali příklad, kdy samotný kontext, který byl vybrán, podmět neobsahuje, ale sám funguje jako přístavek (66).

- 65) *Využíváme dva druhy pohybů rukou. První **jsou pomalé, plynulé a vláčné**...*
- 66) *... je v tobě teď, co sudičky ti určily; **být dobrý a zlý, statečný a zbabělý**...*

S povahou podmětu úzce souvisí i další z anotovaných rysů: větný typ kontextu a typ klauze obsahující adjektivum. Co se týče typu kontextu, rozlišujeme větu jednoduchou, souvětí podřadné a souřadné. Adjektivum v přísudku pak může být součástí věty hlavní, nebo vedlejší; podrobněji viz kapitola 3.1.

Nejčastějším druhem kontextu, kde se vyskytovala sledovaná adjektiva, bylo souvětí podřadné, celkem 414 výskytů (68).

Druhý nejčastější typ věty pak byla věta jednoduchá (69), celkem 281 výskytů. Ve 42 případech šlo o věty jednoduché s vyjádřenou deixí na místě podmětu, s nevyjádřenou pak v 77. V případě jednoduchých vět jde častokrát o zvolání (67), která reagují na komunikační

situaci a vyjadřují hodnotící významy. Pokud je podmětem zájmeno *to*, odkazuje toto zájmeno obvykle v komunikaci na události zmiňované v předcházející nebo následující větě (67) – funguje tak i jako prostředek organizace textu. Třetím typem je pak souvětí souřadné, celkem 298 případů (70).

67) *To je hnusné! Nebudu jíst nic z odpadků!*

68) *Myslím, že plánovaná věc je dobrá.*

69) *A pak budeme bohatí!*

70) *Jsi najednou v jiném světě, všechno je nové a navíc tě hlídají.*

71) *Tedy před svědky, kteří jsou přítomni.*

72) *To bude ono. Vědomí toho, co je správné, co špatné.*

73) *Klidnit Bělehrad, poněvadž Mussolini je neschopen dlouho něco podnikat...*

74) *Holka byla hladová a unavená zároveň, protože byla ve tváři bledá a ztrhaná.*

Dále se ve vzorku objevilo sedm specifických případů. Šlo o osamostatněné větné členy, které byly rozvity vedlejší větou (71) a o již zmiňovaný větný ekvivalent (66), který funguje jako přístavek podmětu, ovšem formou jde o větný ekvivalent postrádající sloveso v určitém tvaru. Typ kontextu jsme tedy v těchto případech ohodnotili jako větný ekvivalent a typ klauze obsahující adjektivum se pak odvíjel od konkrétních případů. Nejčastěji jím byly vedlejší věty přívlastkové, a to celkem třikrát (71), dále dvakrát věty předmětné (72) a jednou věta příčinná (73).

Pokud je spojení s adjektivem součástí podřadného souvětí, může se vyskytovat ve větě hlavní, ale i v několika druzích vět vedlejších. Pro větší přehlednost je uvádíme v následující tabulce. Ve větě hlavní, která byla součástí podřadného souvětí, se adjektiva v predikátu vyskytla celkem 178krát (74). V souvětích souřadných mají adjektiva tendenci stát v přísudku věty hlavní – celkem 237 případů. Vyjadřují tak sdělení, k němuž se vztahují věty vedlejší, které ho upřesňují.

Typ VV	Počet výskytů: SP	Počet výskytů: SS	Příklad
Pt	75	29	<i>Odhadujeme, že až patnáct procent pojistných událostí je nadhodnocených...</i>
Pk	72	10	<i>Liší se pouze konstrukcí a velikostí kolečka, které je</i>

			<i>odlišné ke zpracování vlny a lnu.</i>
PuPodm	17	3	<i>Pokud jsou ochotni jednat, tak by to byla pozitivní zpráva...</i>
Po	16	3	<i>Divné však bylo, že [provaz] byl stočený a uvázaný do kličky.</i>
Puč	15	0	<i>Až budeme hotovi, postarám se, abyste ji dostala.</i>
PuPříč	13	5	<i>Vtrhnou do kanceláře a začnou křičet, protože jsou zvyklí, že jinak se ničeho nedomohou.</i>
PuÚč	7	0	<i>... udělal bych cokoli, aby [její oči] byly jiné.</i>
PuPříp	8	3	<i>... tohle všechno je vysoce důležité, i když to může být nepříjemné.</i>
PuMěr	6	4	<i>Nebudeme ho zdržovat déle, než bude nutné.</i>
Puz	7	3	<i>Pak se ale rozhodli, že poslat takový vzkaz by nebylo moudré...</i>
Pum	0	1	<i>... čekala na autobus, který ji odveze na Broadway, kam byla objednaná k zubaři...</i>

Tabulka 11: Typy vedlejších vět (predikativní adjektiva)

Ve vzorku se také objevily případy, kdy na adjektivum užitě v predikátu navazovala vedlejší věta (kromě ztvárnění podmětu vedlejší větou). Jde o případy, kdy vedlejší věta rozvíjela buď valenční doplnění, které adjektivum vyjadřovalo, nebo samotné adjektivum. Takových případů jsme zaznamenali celkem 113. Nejčastěji užitou spojkou, která uvozovala tuto vedlejší větu, byla spojka *že*, a to celkem v 75 případech. Uvozovala věty podmětne, příčinné a předmětne. Bylo užitó ještě dalších spojek, v některých případech ovšem méně než třikrát, např.: *aby, když, neboť, proto(že), jestli(že)* aj. Ve třech případech šlo rovněž o připojení asyndetické.

Rozvíjení vedlejší větou bylo časté zejména u adjektiva *rád* (19 případů), zde byla častá zejména věta příslovečná příčinná (75), která se objevila 25krát. Nejfrekventovanější větou pak byla vedlejší věta podmětne (76), celkem 55 příkladů. U deverbativních adjektiv vedlejší věty vyjadřovaly jejich doplnění (77): jak můžeme vidět z následujícího hesla, které zobrazuje valenční rámec, sloveso *přesvědčit* vyžaduje doplnění PAT realizované předložkovou vazbou, nebo právě vedlejší větou. Adjektivum od slovesa odvozené, *přesvědčený*, pak tento rámec zachovává:

ACT₁^{obl} ADDR₄^{obl} PAT_{k+3, o+6, inf, aby, ať, že}^{obl} MEANS₇^{typ}.

Podobně může být valence ztvárněna i u dalších sloves a adjektiv od nich odvozených. Formálně jde v těchto případech o vedlejší věty předmětné (18 případů). Zaznamenali jsme i vedlejší věty podmínkové (6krát), měrové (5krát) a přívlastkové (4krát). V těchto případech nešlo o vyjádření valenčního doplnění, ale o rozvíjení adjektiva: o zpřesnění významu, který vyjadřuje (78). Jednou se objevila rovněž věta příslovečná účelová (79).

75) ***Byl rád**, že došel k cíli...*

76) ... ***bylo jasné**, že i její poslední naděje zhasla.*

77) *Na chvílku **jsem byl přesvědčený**, že zakolísá.*

78) *Bezpečnost místa (safe) značí, že místo **je bezpečné**, jestliže pro všechna možná značení počet teček v něm nepřesáhne hodnotu jedna.*

79) *Plocha tesařského kladiva **je zdrsněná**, aby kladivo nesklouzlo...*

Jako součást predikátu se v několika případech nevyskytovalo pouze jediné adjektivum – ve vzorku jsme narazili na 45 případů, kdy byla užitá adjektiva dvě, třikrát dokonce tři, zpravidla spojena spojkou *a*, popř. *i* (80) ve slučovacím poměru. Jedno z adjektiv také mohlo být rozvíjeno příslovci, jak v tomto příkladu rovněž vidíme, celkem jsme našli devět takových případů. Dále se ve vzorku objevila dvě adjektiva v přísudku spojená spojkou *nebo*, *či* a *ani* ve vylučovacím poměru (81), dohromady zaznamenáno 7krát. Ve dvou případech pak šlo o asyndetické spojení ve slučovacím poměru (82). Významově šlo o konstrukce vyjadřující evaluace.

80) *Údaje z Ústecka **jsou nedoložené a velmi staré**.*

81) *Odhadujeme, že až patnáct procent pojistných událostí **je nadhodnocených nebo fingovaných**...*

82) ... *tak tato píseň připomínala zvuk violoncella: **byla hluboká, zralá a něžná**...*

Číselné údaje uvedené v předcházejících kapitolách shrnuje Tabulka 17 (viz kapitola 6.3).

5 Shrnutí: Predikativní adjektiva

Předcházející kapitoly se zabývaly morfologickými, sémantickými i syntaktickými vlastnostmi adjektiv užitých v predikátu. Při klasifikaci a analýze dat jsme přihlíželi k situačnímu kontextu, v němž byla adjektiva užitá, abychom pokud možno vyloučili omyly v interpretaci (zejména v otázce jejich sémantiky).

Adjektiva se užívají ponejvíce v nominativu, ostatních pádů je užití pouze zřídka, bývají omezeny pouze na ustálená spojení, např. genitiv. Jejich užití není omezeno pouze na věty oznamovací, mohou se rovněž vyskytovat i jako součást vět rozkazovacích a tázacích. Typický kontext výskytu predikativních adjektiv je věta jednoduchá, která reflektuje komunikační situaci. Adjektivum v predikátu pak přináší hodnocení této situace, na niž je odkazováno zájmenem *to* plnícím funkci podmětu. Těchto hodnotících konstrukcí je užití zejména v beletrii, kde jsou součástí přímé řeči postav. U těchto kontextů můžeme v návaznosti na české mluvnické hovořit o vyjádření momentální vlastnosti a hodnotícího rysu. Pro všechny kontexty užití adjektiv v predikátu to nicméně neplatí: výše jsme uvedli některé sporné případy, kdy nelze tvrdit, že by adjektivum v predikátu vyjadřovalo pouze vlastnost trvající v době promluvy. Rozhodování při anotaci rysů bylo záležitostí introspekce.

Pokud jde o ověření tezí stanovených výše, můžeme konstatovat, že jmenné tvary zůstávají zachovány pouze v okrajových případech – jsou omezeny na kontexty frazeologické povahy a ustálená spojení. Není to ale pravidlem, i ve frazémeh se vyskytují tvary dlouhé, zde velmi záleží na povaze konkrétního kontextu. Nízké zastoupení ve vzorku ovšem potvrzuje, že se krátké tvary z češtiny nadále ztrácí a bývají nahrazovány adjektivy dlouhými. Frekventovanými jmennými tvary jsou predikativa, která vyjadřují modální významy. I predikativa však mohou být nahrazena dlouhými tvary (a také se tak hojně děje). Pokud se zachovaly v kontextech tvary krátké, převažují maskulina, díky predikativům jsou také zastoupena neutra, zejména adjektivum *možno* (srov. Cvrček 2013, s. 202). Nejvíce krátkých adjektiv se vyskytuje v textech beletristických. Nejfrekventovanějším tvarem je adjektivum *rád*. Pokud krátké tvary nevyjadřují valenční doplnění, mohou být nahrazeny ve všech kontextech tvary dlouhými, aniž by došlo k posunu významu.

Pokud jde o tezi, že v predikátu se vyskytují zejména adjektiva deverbativní, můžeme konstatovat, že toto tvrzení je relativní a bude se odvíjet od konkrétních příkladů, které obsahuje zkoumaný vzorek. Jako součást predikátu se z deverbativních adjektiv užívají především adjektivizovaná trpná přičestí. Adjektiva vzniklá z přítomných přechodníků mohou být užitá pouze tehdy, ztratila-li svůj dějový význam, pokud se lexikalizovala. Pak mohou

fungovat jako textové konektory, prostředky anafory a katafory apod., např. *následující, předcházející*. Repertoár i užití těchto adjektiv však není nijak pestrý a je omezený na několik typů adjektiv, jichž se užívá v konvencionalizovaných funkcích. Zpřídavnělé přechodníky minulé se jako součást přísudku neužívají vůbec.

Adjektiva deverbativní zachovávají zpravidla valenční doplnění (resp. doplnění svých motivujících sloves), ale valenci vyjadřují i adjektiva primární, desubstantivní i komplexní, ač zřídka. Zachováno bývá obvykle pouze jedno doplnění. Valenci mohou vyjadřovat tvary krátké i dlouhé a stejně tak pozitivy i ostatní stupně adjektiv. Pro krátké tvary je typická infinitivní valence, zatímco tvary dlouhé užívají spíše předložkové vazby. Adjektiva pak obvykle vyjadřují valenci pouze jedním způsobem, což je obvyklé zejména pro valenci infinitivní: tato adjektiva ji ani jinak vyjádřit neumí. Modální adjektiva (krátká i dlouhá) pak mohou valenci vyjadřovat buď infinitivně, nebo ve formě vedlejší věty. V případě valence infinitivní může být zachována i valence tohoto infinitivu, který sám funguje jako doplnění.

Adjektivum v přísudku pak nemusí stát samo, ale může být spojeno ve slučovacím nebo vylučovacím poměru s jedním nebo dvěma dalšími adjektivy. Může jít o spojení syndetické i asyndetické. V predikátu se pak ve vzorku vůbec neobjevila adjektiva přivlastňovací, tedy konstrukce typu *auto je otcovo, klobouk je bratrův*.

Nyní se pokusíme postihnout rysy zjištěné korpusovou analýzou ve vztahu k Čermákově klasifikaci adjektiv. Ačkoli budeme postupovat podle tříd adjektiv jím navržených, není cílem této práce úplný a vyčerpávající popis těchto tříd. Zaměříme se tedy výhradně na to, co je uvedeno o jejich schopnosti stát v predikátu, popř. doplníme některé rysy, které považujeme za hodné zmínky. Z tohoto důvodu se nebudeme vůbec zmiňovat o některých kritériích, která Čermák užívá – zejména proto, že nebylo možné je ověřit (např. schopnost adjektiva být kvalifikováno výrazem *právě teď, zrovna v tuto chvíli*; schopnost být kvalifikováno adverbiem *typicky* apod.).

Pokud budeme o adjektivech deskriptivních uvažovat jako o adjektivech odvozených od substantiv (podle Čermáka jsou jmenného původu), lze konstatovat, že ve vzorku byla po adjektivech primárních druhým nejfrekventovanějším typem adjektiv. Důležité je poznamenat, že adjektiva deskriptivní mohou mít valenční doplnění, a to vyjádřené infinitivem i pomocí předložkové vazby, např. *Snaha racionálně usměrňovat vývoj obchodní sítě je charakteristická pro vývoj v Evropě po druhé světové válce*. Pokud jde o stupeň těchto adjektiv, v přísudku se objevovala výhradně v pozitivu, pouze 3 výjimky byly v komparativu:

Krajina se měnila, začínala být kamenitější... Tato adjektiva se ve vzorku nevyskytovala jako součást přísudků rozkazovacích vět, stejně jak píše Čermák.

V analyzovaném vzorku predikativních adjektiv jsme nezaznamenali ani jedno adjektivum posesivní, a tak nelze uvést nic dalšího o kritériích, která Čermák sleduje. LXS konstatuje, že jde o adjektiva poměrně specifická, protože tento typ adjektiv má pouze nepočetná skupina jazyků. V rámci klasifikace jim přisuzuje schopnost stát v predikátu i atributu.

Další rozeznávanou třídou adjektiv jsou pak adjektiva evaluativní. Tato přídavná jména slouží k pragmatickému zaujetí postoje a evaluaci předmětu na linii *dobré–špatné*. Vzhledem k tomu, že evaluaci může v určitých kontextech vyjadřovat jakékoli adjektivum, neomezovali bychom toto hodnocení pouze na škálu *dobré–špatné*. Evaluativní význam lze prakticky vymezit jakoukoli dvojicí antonym (*krásný–ošklivý; drahý–levný* apod.). Evaluativa jako samostatnou třídu adjektiv jsme si pro účely korpusové analýzy nahradili rysem vyjadřovaného významu evaluativního, přičemž jej mohla vyjadřovat i deverbativa, např. *On o každé věci ví, je vševědoucí*. Určování evaluativního významu pak s sebou nese závažný problém subjektivity mluvčího, která relativizuje závěry. Stejná situace je i u adjektiv intenzifikačních a restriktivních, která v jistém smyslu vyjadřují opět evaluaci: příklady restriktiv *zvláštní, hlavní* lze interpretovat rovněž jako evaluativa a podobně i intenzifikační adjektiva *dokonalý, slabý, úplný*. Tyto třídy adjektiv jsme při korpusové analýze rovněž nerozlišovali, protože jsou všechna v LXS definována téměř shodnými rysy, aniž by bylo specifikováno, jak a podle čeho byly příklady tříd vybírány.

Odlišující rys lze nalézt pouze u restriktiv, již zmiňovaný rys +A, tedy schopnost stát jen v atributivní pozici. Příklad, který je zde uváděn, se ve vzorku ovšem jako součást predikátu objevil: *Je zvláštní, že podle našich zkušeností je tučnice zoubkovaná kalcitolerantní...* Ostatní příkladová adjektiva *celkový, hlavní* a *pouhý* se pak ve vzorku v predikátu neobjevila, ovšem pokud je vyhledáme v dalších korpusech, (hledáno v SYN2015), lze je v predikátu najít rovněž, viz (1) a (2); příklad 2) je pak poněkud specifický – jde o užití terminologické, nicméně jde o užití v predikativní funkci. Jedině adjektivum *pouhý* v predikátu nestojí nikdy – je typicky součástí konstrukcí obsahujících číselné údaje, v nichž se vztahuje k substantivu, viz příklad 3).

1) *Pro tebe je hlavní, (...) čeho ty chceš dosáhnout.*

2) *Inkontinence, která je celková – kontinuální, je spojená s poraněním vnějších svěračů...*

3) *Ještě v roce 1950 to pořád bylo pouhých 30 % z celkového nárůstu CO₂...*

V návaznosti na Cvrčka (2013) jsme tedy nerozlišovali třídy adjektiv založené na klasifikaci jejich sémantiky, ale užili jsme kritérium slovtvorného původu, které lze na rozdíl od sémantiky lépe ověřit. Adjektiva jsme tak rozdělili na deverbativní, desubstantivní, primární a komplexní. Jejich morfologické a syntaktické chování a vlastnosti pak vyplývají právě z jejich původu. U adjektiv deverbativních s sebou skutečnost, že vznikla ze sloves, nese některé specifické rysy, které u adjektiv neodvozených přirozeně nenajdeme.

6 Atributivní adjektiva

Tato kapitola se věnuje interpretaci analyzovaného vzorku atributivních adjektiv. Je strukturována stejně jako kapitola předchozí. Čísla v závorkách opět odkazují na užití příklady.

Adjektivum	Počet výskytů
velký	133 093
nový	101 632
celý	92 710
další	88 872
dobrý	62 393
jiný	61 275
malý	56 562
český	53 572
poslední	48 973
vysoký	46 157

Tabulka 12: Frekvence atributivních adjektiv v SYN2010

Nejfrekventovanějším adjektivem užitým ve vzorku 1500 v atributivní funkci je adjektivum *nový* celkem s 28 výskyty, zatímco pro celý korpus je to lemma *velký* se 133 093 výskyty. Opět vidíme, že nejfrekventovanějšími adjektivy jsou adjektiva primární, neodvozená (psána tučně), viz tabulky 12 a 13.

Adjektivum	Počet výskytů (lemma)
nový	28
velký	26
celý, malý	17
vlastní	15
další, dobrý	14
český	13
jiný, poslední, starý	11
dlouhý, různý, vysoký	10

hlavní, stejný	9
evropský, jediný, jednotlivý, plný, základní	7
americký, mladý, politický, spojený, široký	6
blízký, ekologický, letošní, lidský, místní, obvyklý, státní, světový, černý	5

Tabulka 13: Frekvence lemmat atributivních adjektiv ve vzorku

6.1 *Sémantika adjektiv*

Stejně jako v případě predikativních adjektiv je i pro funkci atributivní důležitý styl daného textu. Nejvíce se atributy vyskytovaly ve stylu odborném – celkem v 502 případech. Užití v odborných textech sice převažovalo, nicméně rozdíl oproti užití adjektiv v beletrii nebyl příliš velký – pro beletrii jsme zaznamenali 418 adjektiv. V publicistice pak bylo užito pouze 80 adjektiv ze vzorku, což je oproti užití v odborném stylu rozdíl již značný. Potvrdila se tedy výše stanovená teze – vysoká frekvence adjektiv v atributivní funkci v textech odborných souvisí se snahou těchto textů o co největší přesnost a jasnost sdělení. Adjektiva jsou tak součástí odborných termínů či názvosloví (1).

I atributivně užitá adjektiva mohla vyjadřovat významy přenesené i primární. Jako význam přenesený jsme označili celkem 90 výskytů (2). Vzhledem k vysokému počtu výskytů v odborných textech však výrazně převažuje užití ve významu primárním (3): celkem 910krát.

Pokud jde o typ vyjadřovaného významu stejně jako u adjektiv predikativních jsme se při určování významu řídili introspekci poučenou klasifikací původu adjektiv v odborné literatuře, např. Cvrček 2013. U atributivních adjektiv jsme rozlišovali nejen význam dějový, evaluaci, deskripci a označení psychických stavů, ale zavedli jsme i dvě další kategorie významu. První z nich je skupina adjektiv, která fungují jako toponyma a vlastní jména, druhou pak adjektiva přivlastňovací. Jako nejčastější jsme zaznamenali skupinu významů deskriptivních. Řadíme sem nejen adjektiva vyjadřující vlastnosti smyslově ověřitelné, ale i významy informativní povahy (4). Celkem jsme zaznamenali 560 takových příkladů. Zařadili jsme mezi ně rovněž 42 vyjádření údajů časového významu (5), které vyjadřovala především adjektiva odvozená od substantiv. Dalším frekventovaným významem pak byly evaluace, celkem 280 případů (6). Skupina významů spjatých s deverbativními adjektivy, která vyjadřují vlastnosti vzniklé trváním děje nebo jako výsledek tohoto děje, se ve vzorku

objevila celkem 113krát (7). Nejčastějšími adjektivy tohoto druhu byla zpřídavnělá přičestí zakončená na *-ný* (podrobněji viz níže). Ve vzorku se také vyskytlo celkem 26 případů, kdy atributivně užitá adjektivum bylo součástí vlastních jmen, a to buď jmen místních, názvů organizací, zemí nebo institucí (8). Dále jsme rozlišovali skupinu adjektiv s významem přivlastňovacím – celkem 19 případů. Šlo o adjektiva přivlastňovací jednak individuálně (9), jednak druhově (10).

- 1) *Bioptické výkony nejsou bez rizika, nejzávažnější je riziko krvácení...*
- 2) *Tak **krátký** život a tolik se toho má naučit?*
- 3) *Vprostřed, a nejvyš, ležel **velký** meč...*
- 4) *Konec **školního roku** však znamenal ukončení schůzek.*
- 5) *Podepíše **tříletou smlouvu**...*
- 6) *„**Pěkná slova**, ale teprve se uvidí.“*
- 7) ***Prostor určený** rozměrem y musí být dostatečně velký...*
- 8) *Tábor lidu na **Slovanském ostrově** vyjádřil solidaritu se stávkujícími horníky na Mostecku.*
- 9) ***Bondova ruka** pomalu vklouzla pod kabát.*
- 10) *... odešla na **dívčí toalety**...*
- 11) *... velikost [uzavřených skladů] by měla být optimální pro krátkodobé skladování nezbytně **nutných zásob**...*

Ve vzorku atributivních adjektiv jsme zaznamenali pouze dva případy, kdy byl vyjadřován význam modální (11), zcela pak chyběla adjektiva psychických stavů.

Pokud jde o kontexty, v nichž se adjektiva užitá atributivně vyskytovala, šlo významově zpravidla o popisy situací, prostředí, pracovního postupu (12) atd. Rovněž se vyskytují ve výčtech (13) a seznamech. Tyto kontexty výskytu jsou charakteristické právě pro texty odborného stylu.

- 12) *... formuj [z těsta] kuličky, trochu je palcem zmáčkni a do středu vpíchni jádro **lískového oříšku**.*
- 13) *Dále se [evangelizace] koná stálými pracovníky a návštěvami v ústavech (domovy důchodců, nemocnice, sociální ústavy, **dětské domovy**, kasárna, věznice); v pedagogických zařízeních...*
- 14) *... každý byl ve správném čase na **správném místě**.*

V jednom případě jsme ve vzorku zaznamenali rovněž výskyt spojení frazeologické povahy (14). Stejně jako predikativní adjektiva nebyla ani atributivní omezena pouze na výskyty v oznamovacích větách, ale byla i součástí otázek či vět rozkazovacích.

Pokud jde o výše zmíněné tvrzení, že adjektiva v atributu vyjadřují příznak stálý, můžeme jej označit za stejně diskutabilní jako tvrzení o momentální platnosti příznaku u adjektiv predikativních. Stálý příznak adjektiva atributivní vyjadřují zpravidla v textech odborného stylu, kde fungují jako součást odborných termínů či spojení s informativním a deskriptivním významem (viz příklad 1)). Pokud jsme ale již zmínili, že jsme zaznamenali rovněž významy evaluativní, nemůžeme na stálosti vyjadřovaného příznaku trvat, o čemž svědčí i příklad 15). Oproti tomu příklad 16) ilustruje, že i evaluativa mohou vyjadřovat příznak stálý. Stejně jako v případě predikativního užití adjektiv i zde závisí povaha vyjadřovaného příznaku na jazykovém citu a konkrétním kontextu.

15) ... dostala **hroznou perdu** těsně pod páteř a vletěla do pokoje hlavou napřed.

16) Sicílie je země plná extrémů: divoké hory, aktivní vulkány, **krásné pláže**...

6.2 Morfologické rysy a odvozenost adjektiv

Stejně jako u adjektiv predikativních jsme i u atributivních sledovali jejich původ. Nejfrekventovanějšími byla adjektiva odvozená od substantiv (17), která jsme zaznamenali celkem 485krát. Adjektiva primární byla druhým nejčastějším typem (celkem 234 případů), (18). Dále jsme ve vzorku zaznamenali celkem 191 adjektiv odvozených od sloves (19), z nichž bylo celkem 112 deverbativ. Nejfrekventovanějšími pak byla zpřídavnělá přičestí trpná zakončená na *-ný* (20), která se vyskytla celkem v 74 případech. Dále se v atributu objevovaly zpřídavnělé přechodníky přítomné (21). Na rozdíl od predikátu, kde bylo možné užit pouze přechodníky, které se plně adjektivizovaly, fungují jako atributy i adjektiva, která svůj dějový význam zachovaly. Vyjadřují tedy vlastnost trvající (existující) zároveň s dějem vyjádřeným přísudkem vět. Na rozdíl od predikátu, kde může být užit pouze omezené množství zpřídavnělých přechodníků přítomných, není jejich užití v atributivní funkci ničím omezeno. Proto je i repertoár tvarů pestřejší – s výjimkou adjektiva *vynikající* se žádný z tvarů neobjevil dvakrát. Užití lexikalizovaných zpřídavnělých přechodníků je v atributu též možné (22). Adjektiva zakončená na *-cí* se ve vzorku objevila celkem 20krát, šlo o následující tvary:

dělicí, existující, krvácející, mluvící, myslící, nadcházející, narůstající, následující, nesouvisející, nestárnoucí, obléhající, připomínající, sbírající, stojící, vřískající, vynikající, žadonící, odpočívající, působící.

Adjektiva, která svůj dějový význam ztratila, jsou ve výčtu označena tučně.

Dále jsme zaznamenali rovněž devět výskytů zpřídavnělých přičestí *l-ových* (23). Celkem v sedmi případech se dále objevilo zpřídavnělé přičestí trpné zakončené na *-tý* (24) a pouze dvakrát na *-mý* (25).

17) *Blashke jí dal jen telefonní číslo.*

18) ... *Craig [na ni] udělal velký dojem.*

19) *Opět ten nesnesitelný sarkasmus!*

20) „... *Sbohem!*“ *volali běžící muži na své zraněné kamarády, kteří bezmocně leželi na zemi.*

21) ... *když pan F. Smith chytil brouka druhu Trox sabulosus, poblíž stojící hajný si myslel, že je to myš.*

22) *Díky ohromné snaze a vynikající koordinaci byly silnice v jižní Francii a západní Anglii pořád ještě relativně sjízdné...*

23) ... *byl vysoký a vyzáblý, s prořídými vlasy...*

24) *Parník měl poruchu, rozbitou vrtuli...*

25) *Známé svitky od Mrtvého moře byly nalezeny v padesátých letech...*

Dalším typem adjektiv, která se objevila v atributu, byla adjektiva, která označujeme jako komplexní. Celkem jsme jich zaznamenali 35. Šlo především o odborné termíny (26). Pro atributivní adjektiva jsme nadále rozlišovali skupinu vzniklou odvozením od adverbíí, celkem 41 případů. Tato adjektiva vyjadřovala výhradně významy časového nebo místního charakteru (27). V textu fungovala také jako textové konektory, které organizují a strukturují promluvu, např. adjektivum *další*. Ve vzorku jsme dále zaznamenali adjektiva odvozená od číslovek, nebo přímo adjektivní tvary číslovek (28), kterých bylo celkem 13.

26) *Elektrofyzilogické vyšetření proběhlo u většiny nemocných v elektromyografické laboratoři...*

27) *Letošní jaro bylo velmi chladné.*

28) ... *vyhráli proto, že byli silnější; měli modernější zbraně než druhá strana...*

Dalším sledovaným rysem byl i u atributivních adjektiv jejich rod. Podíl maskulin a feminin ve vzorku byl poměrně vyvážený – maskulina jsme zaznamenali celkem ve 434 případech a feminina ve 408. Nejméně se vyskytovala neutra, pouze 158krát. I zde ale distribuce rodů závisí na konkrétních kontextech užití, která byla do vzorku vybrána.

Pokud jde o typ tvaru, můžeme konstatovat, že atributivní adjektiva mají tvary pouze dlouhé. Jedinou výjimkou jsou pak již zmiňovaná adjektiva přivlastňovací (9) a (10), která

tvorí zvláštní skupinu i z hlediska skloňování – smíšené. Ve vzorku jsme dohledali 6 přivlastňovacích adjektiv v maskulinu, 9 ve femininu a 7 v neutru. Distribuce rodů je zde víceméně vyvážená, nelze tvrdit, že by bylo častější přivlastňování např. maskulinu apod. Je rovněž důležité zmínit, že přivlastňovací tvary adjektiv fungují jako součást vlastních jmen, a to jmen míst, institucí, zařízení atd. (29).

29) ... *při předávání cen ve Švandově divadle v Praze.*

30) *Nejlepší příběh odměníme kosmetickou dětskou taškou...*

31) *O bližší podrobnosti si napište na e-mail...*

32) *Slavná konverzační komedie s nestárnoucím humorem...*

Stupeň nebyl určován stejně jako u predikativního užití u adjektiv deverbativních a přivlastňovacích (celkem tedy 132 adjektiv). Mezi ostatními 868 zbylými tvary převažoval jednoznačně a s velkým rozdílem pozitiv (celkem 833 výskytů). Komparativy a superlativy se pak objevily pouze ojediněle: komparativ celkem 21krát a superlativ 14krát. U přivlastňovacích adjektiv jsme rovněž neurčovali, zda šlo o tvar negovaný – negace adjektiva je vyloučena, v případě vyjádření popření vlastnění by byla negace vyjádřena na slovese (*To není Jirkův klobouk*). V 956 případech však šlo o tvary kladné. Negace se objevila pouze u 22 adjektiv (32), mezi něž patřila i deverbativa.

Repertoár užitých pádů je v případě atributivního užití adjektiv mnohem bohatší než u užití predikativního – objevily se totiž pády všechny. Nejfrekventovanější bylo užití adjektiva v nominativu, genitivu a akuzativu. Podle Cvrčka (2013) jde o nejfrekventovanější pády v češtině vůbec. Jejich vysoká frekvence souvisí i s funkcí, kterou mají: nominativ je jako pád podmětu ve větě naprosto klíčový, akuzativ přímého předmětu a genitiv jako pád vyjadřující přívlastek a přivlastňovací vztahy jsou rovněž frekventované. Dále se s vyšší frekvencí objevil lokál a instrumentál – pády příslovečných určení a také předmětu, instrumentál pak také jako pád vyjadřující prostředek, nástroj. Menší frekvenci pak měl dativ jako pád adresáta, pád vyjadřující přívlastek a předmět. V méně než pěti případech se pak objevil i vokativ, pád oslovení, který je omezený pouze na osoby. Z hlediska frekvence je častější spíše v mluvené češtině (podle Cvrček 2013). Přesné údaje o frekvenci pádů i vybrané příklady uvádíme v následující tabulce:

Pád	Počet výskytů	Příklad
Nominativ	236	<i>Celé zrcátko se však pokrylo zelenou barvou.</i>
Genitiv	262	<i>Období rychlého rozpínání se označuje jako doba „inflace“...</i>
Dativ	30	<i>Učím se svému řemeslu za těch nejdrsnějších podmínek.</i>
Akuzativ	256	<i>Učinit taková drastická opatření by Delray považoval za slabost.</i>
Vokativ	3	<i>Drahá hraběnko. Není vám snad poněkud nápadné, že vás volám...</i>
Lokál	102	<i>V poslední fázi zbývalo ještě umístit do věže zvony...</i>
Instrumentál	111	<i>Hlavním cílem ESB je spolehlivě spojit (...) podnikové aplikace...</i>

Tabulka 14: Distribuce pádů atributivních adjektiv

6.3 Syntaktické rysy

Stejně jako u adjektiv predikativních jsme i u atributivních sledovali rysy syntaktické. Rovněž adjektiva atributivní mohla mít valenční doplnění. Oproti predikativním však bylo takových případů mnohem méně – pouze 24. Z těchto adjektiv zachovávajících valenci pak bylo 16 deverbativních. Zbylé výskyty tvořila tři adjektiva primární, a to jednou *dobrý* a *chudý* (33) a šestkrát adjektivum *plný* (34). U deverbativních adjektiv byla valence vyjádřena zejména u zpřídavnělých trpných přičestí zakončených na *-ný*, celkem v 7 případech (35). Čtyřikrát zachovala doplnění rovněž adjektiva na *-cí* (36). Jak jsme zmínili již výše, je u atributivních adjektiv vyjádření valenčního doplnění spojeno se slovoslednými posuny. Pokud je vyjadřováno doplnění objektového charakteru (příklady 33, 34 a 36), stojí adjektivum (i jeho doplnění) za svým řídicím substantivem v postpozici. Pokud je ale doplnění adverbialní povahy, je adjektivum a stejně tak i samotné doplnění anteponováno. Doplnění pak z hlediska slovosledu stojí ještě před adjektivem. Pouze ve dvou případech byla zachována doplnění dvě, a to AUTH a AIM (38). Druhým případem je vyjádření dvou stejných doplnění (MAT) spojených spojkou *a* ve slučovací poměru (39).

33) ...*tohle [bude] dobrá cesta pro naše jednotky.*

34) ... *přikopne ke mně pytel plný oblečení a říká: „Oblíkej se, hergot.“*

35) ... *dobrovolně [se] nabídl, že zrekonstruuje bombou smetenou část města.*

- 36) ...*dva číšníci, připomínající špačky, [seděli] na stoličkách u dveřík.*
- 37) *S biskupem putoval pečlivě a s úctou zabalený žaltář...*
- 38) *Závodí se pouze telegraficky v úsecích pásem doporučených IARU (AUTH) pro závody (AIM)...*
- 39) ... *uviděla světlé vlásky a oči plné nevinnosti a lásky.*

Pokud jde o druh zachovaných doplnění, uvádíme je opět v tabulce, společně s počtem výskytů a příklady. Nejčastěji zachovaným doplněním bylo doplnění MANN, celkem v deseti případech. Dalším frekventovaným doplněním bylo MAT, zaznamenali jsme jej celkem šestkrát, vždy bylo vyjadřováno u adjektiva *plný*. Tříkrát se objevilo doplnění PAT, dvakrát pak AUTH. Zbývající doplnění AIM, BEN, LOC, MEANS pak byla zachována pouze jednou. Z uvedených příkladů je také patrná změna slovosledu adjektiva, jeho doplnění a řídicího substantiva v závislosti na typu tohoto doplnění (viz výše). V tabulce je možné porovnat i formální charakteristiku doplnění – ve většině případů jde o předměty.

Doplnění sémanticky	Doplnění formálně	Počet výskytů	Příklad
MANN	Puz	10	<i>Napsal o tom v Moskvě vydávaný a v angličtině psaný list...</i>
MAT	Pt, Pkn	6	<i>...odtud se také vine cesta plná zákrutů až k Sinclairově domu.</i>
PAT	Pt	3	<i>[V arkýři byly zřízeny] stěny obložené zrcadly s niklovými rámy.</i>
AUTH	Pt	2	<i>... vzdaluje [se] od cíle stanoveného vůlí lidí, kteří uvěřili ve svou schopnost...</i>
AIM	PuÚč	1	<i>... v úsecích pásem doporučených IARU pro závody...</i>
BEN	Pt	1	<i>...tohle [bude] dobrá cesta pro naše jednotky</i>
LOC	Pum	1	<i>... poblíž stojící hajný si myslel, že je to myš.</i>
MEANS	Puz	1	<i>Děvčata se hemží u vchodů do barů, (...) ústa zvýrazněná rtěnkami...</i>

Tabulka 15: Přehled valenčních doplnění atributivních adjektiv

Pokud jde o způsob, jímž byla valence vyjádřena, šlo ve většině případů o valenci přímou, tedy o prosté vyjádření doplnění, celkem ve 21 případech (viz příklad 34). Předložkové vazby bylo pak užito pouze ve třech případech (37). Infinitivní valence se u adjektiv v této funkci nevyskytovala.

Stejně jako u adjektiv predikativních jsme i u atributivních anotovali typ kontextu, v němž se vyskytuje klauze obsahující adjektivum. Nejčastěji jsme zaznamenali souvětí podřadná, celkem ve 336 případech (40). Souřadná souvětí se pak objevila 284krát (41). Vysoké zastoupení měla rovněž adjektiva obsažená ve větách jednoduchých, celkem 337 výskytů (42). Kromě toho se však atributivní adjektiva vyskytovala rovněž v několika typech kontextů, které pro predikativní nejsou typická. Adjektiva ve funkci atributu se mohou objevovat v názvech kapitol, jako součást osamostatněných větných členů a větných ekvivalentů. Vzhledem k tomu, že se adjektiva v atributu vyskytují zejména v odborných textech, stávají se rovněž součástí větných výčtů, a to větného i nevětného charakteru. Všechny tyto kontexty jsme do vzorku zařadili, protože bez ohledu na to, zda jde o větu či ekvivalent, stále se jedná o atributivní funkci adjektiva, v některých případech velmi specifickou.

40) *Už i otevřel ústa, aby vyslovil **chlapcovo jméno**.*

41) *Aktivní práci v Maffii přerušilo v červenci 1915 zatčení a Rašín následoval svého stranického předsedu do **vídeňského vězení**.*

42) *O motorických schopnostech pojednává dosti **rozsáhlá literatura**.*

43) *Opět překrásné louky, stromořadí jeřábů u silnic, **daleké rozhledy**.*

44) ***České umění** v izolaci*

45) *„... něco mou holčičku trápí?“ Opět ten **nesnesitelný sarkasmus!***

46) *Komunikátor byl k elektronice (...) připojen dvěma způsoby. Jednak silovým elektrickým kabelem, který napájel **výkonný laser**, a pak optickým kabelem, po kterém se přenášely informace.*

47) *Vznikly docela **slušné snímky**, které nám věnoval.*

48) *Zbylou cibuli nakrájíme na kolečka a v **horkém másle** ji smažíme...*

Z těchto specifických kontextů byly nejčastější větné ekvivalenty – celkem jsme jich zaznamenali 21 (43). Atributy jako součást názvů kapitol se pak objevily desetkrát (44). Osamostatněné větné členy jsme zaznamenali devětkrát (45). Některé z těchto členů mohly být rovněž rozvity vedlejší větou (46). Tyto konstrukce pak měly charakter větných výčtů či výkladů, které jsou charakteristické pro odborný styl.

Pokud jde přímo o typ klauze, která obsahovala samotné adjektivum, šlo ponejvíce o věty hlavní. V případě podřadných souvětí se atributivní adjektiva vyskytovala ve 144 hlavních větách (47). Pokud byla klauze s adjektivem součástí souvětí souřadného, šlo o 237 hlavních vět (48). Dále se adjektiva objevilo několik druhů vět vedlejších, které shrnuje následující tabulka. Z údajů je zřejmé, že pokud se adjektiva vyskytují v souvětích, pak nejčastěji jako součást vedlejších vět přívlastkových a předmětných. Pro příklady v souvětí podřadném také byly ve vzorku poměrně frekventované výskyty ve vedlejší větě podmětné.

Typ VV	Počet výskytů: SP	Počet výskytů: SS	Příklad
Pk	77	13	<i>... kdykoliv mi kynula naděje, že bych si mohl vydělat poctivý peníz...</i>
Pt	51	19	<i>... a právě tak si byl vědom, že vytváří zvláštní směs žánrů.</i>
Po	16	---	<i>... přirozenější je, když vlasy sčeseš dozadu a dodáme jim vysoký lesk (...) použitím mokrého gelu...</i>
PuPodm	11	---	<i>Situace se mění, zejména pokud jde o rodinný život.</i>
PuPříp	11	---	<i>Přestože se jede celou dobu po hlavní silnici, provoz je zde naprosto minimální...</i>
Puč	10	3	<i>Venku už byla pořádná tma, když tatínkovo auto vjelo na dvůr jezdeckého klubu.</i>
PuPříč	6	2	<i>Zajímalo ho to jenom proto, že on sám je zkušený vymítač d'ábla.</i>
Pum	4	2	<i>... majorátní panství byla ve Francii běžná (...) zejména tam, kde zvykový zákon tíhl k ochraně práva mladších dětí...</i>
PuÚč	2	3	<i>... [kuličky] vyjmeš a poklademe na papírový ubrousek, aby se zbavily přebytečného tuku.</i>
Puz	2	1	<i>... stanovení (...) postupu jednotlivců tak, aby každý byl ve správném čase na správném místě.</i>
PuMěr	1	1	<i>... vysvětlení, které tak dokonale sedělo, že v něm nespatořovali sebemenší náznak lži...</i>

výčet	1	3	...zapněte ohřívač vody (nemáte-li centrální přísun teplé vody), uklid'te byt...
-------	---	---	---

Tabulka 16: Přehled vedlejších vět obsahujících atributivní adjektiva

Pokud jsme u predikativních adjektiv sledovali, zda je užito jedno, či dvě adjektiva a v jakém poměru, u atributivních tento rys sledovat nemůžeme. Jednalo by se totiž o několikanásobné přívlastky, které jsme do zkoumání nezahrnuli a které jsme vyloučili už samotným zadáním dotazu (viz kapitola 3). Tento rys jsme tedy neanotovali, stejně jako povahu subjektu.

Zatímco adjektiva v predikativní funkci mohla být rozvíjena vedlejší větou, adjektiva užitá v atributu mohla být rozvíjena příslovci, které ve větě fungují jako příslovečná určení způsobu (MANN). Takových případů jsme ve vzorku zaznamenali celkem 42. Takto jsou užitá zejména adverbia vyjadřující míru, např. *docela, dosti, velmi, příliš, trochu*; dále pak adverbia způsobu, např.: *stejně, přesně, obdobně* (49).

Užití adverbii měrových zde vyjadřuje vyšší míru vlastnosti opisem, což je časté zejména u adjektiv, která se buď nestupňují, nebo pouze zřídka. To platí např. pro adjektiva deverbativní (50). Adverbii může být rovněž užito i s adjektivy v komparativu (51), kdy vyjadřovanou vlastnost zvýrazňují a podtrhují. Adverbia v této funkci mohou také vyjadřovat významy časové, např. (52). Tyto významy jsou však ojedinělé, zaznamenali jsme pouze dva.

49) ... objevili *zaprášenou krabičku, v nejspodnějším regálu, mezi několika obdobně **zaprášenými krabičkami**...*

50) ... zachytil odlesk raného vesmíru, poněvadž záření **velmi vzdáleného** kosmu nás *dostihuje teprve nyní.*

51) ...[ovoce] mělo mnohem **lepší chuť** a šlo rychle na prodej...

52) ... záhy **nahlédnutá možnost** křížení tehdy samozřejmě nebyla argumentem...

Na závěr korpusové analýzy připojujeme rovněž tabulku, která shrnuje výše uváděné číselné hodnoty zastoupení rysů u adjektiv v obou funkcích.

		Predikativní A	Atributivní A
Styl textu	BEL	537	418
	ODB	227	502
	PUB	236	80

Význam	přenesený	63	90
	primární	937	910
	evaluace	445	280
	psychické stavy	55	---
	dějovost	136	113
	deskripce	262	560
	modalita	102	2
	posesivita	---	19
	názvy	---	26
Původ	primární	349	234
	od verb	197, 137 deverbativa	191, 112 deverbativa
	desubstantivní	518	485
	komplexní	40	35
	od adverbíí	7	40
	od numeralíí	---	13
Tvar	krátký	143 – 100 M (54 v sg.)	
		2N (24 predikativ)	22 přivlastňovacích
	dlouhý	857	978
Stupeň	pozitiv	634	833
	komparativ	78	21
	superlativ	14	14
Negace		54	22
Rod	M	394	434
	F	235	409
	N	371	158
Pád	nominativ	849	236
	genitiv	7	262
	dativ	---	30
	akuzativ	---	256

	vokativ	---	3
	lokál	---	102
	instrumentál	---	111
Valence	vyjádřená	186	24
	nevyjádřená	814	976
	přímá	20	21
	infinitivní	70	---
	předložková	96	3
Agens	deixe	445	---
	situace	71	---
	kondenzace	147	---
	numeralia	6	---
	entity abstraktní	153	---
	entity životné	79	---
	entity neživé	entity neživé 99	---
Typ věty	souřadné	293	284
	podřadné	401	336
	věta jednoduchá	299	337
	ekvivalent	1	21
	osam. vět. člen	6	9
	výčet	---	3
	nadpisy	---	10
Typ klauze	věta hlavní	697	704
	věty vedlejší	303	242
Rozvití VV		113, VV Po 55	---
Rozvití adverbiem		---	42

Tabulka 17: Shrnutí výsledků

7 Shrnutí: Atributivní adjektiva

Předcházející kapitoly se zabývaly morfologickými, sémantickými i syntaktickými vlastnostmi adjektiv užitých v atributivní funkci. Uvedli jsme číselné výsledky sledovaných rysů, na jejichž základě jsme ověřovali předem stanovené teze.

Jako atributy mohou fungovat pouze tvary dlouhé, krátké jsou vyhrazeny užití predikativnímu. Pokud jde o jejich původ, atributivními adjektivy jsou často adjektiva odvozená od substantiv (v Čermákově terminologii *deskriptiva*), která fungují především jako součásti odborných termínů či sousloví. Stejnou funkci mají i adjektiva z hlediska původu tzv. komplexní. Pokud jde o deverbativa, mohou být v atributu užitá stejně dobře jako v predikátu. Rozdíl mezi počtem výskytů v obou funkcích nebyl příliš markantní – nelze tvrdit, že by se v atributu deverbativa vyskytovala méně. Patrný rozdíl je však v jejich valenci – zatímco v predikátu je zachována, v attributech stojí spíše deverbativa bez doplnění. Vyjádření doplnění pak souvisí i se slovoslednými změnami: pokud zůstane zachováno doplnění adverbiálního typu, bývá před adjektivem anteponováno. Pokud je vyjádřeno doplnění objektové povahy, dochází ke změně slovosledu: adjektivum i doplnění stojí za substantivem, které rozvíjejí. Výrazný rozdíl oproti predikativní funkci pak spočívá v tom, že v atributu je možno užit jakékoli deverbativum: lze užit všechny druhy zpřídavnělých přičestí i přechodníků, a to jak v jejich původním, dějovém významu, tak i lexikalizovaná. Dějová adjektiva vyjadřují vlastnost trvající zároveň s dějem vyjadřovaným určitým slovesem, nebo vzniklou před ním. Nejvíce užívanými adjektivy deverbativními jsou pak zpřídavnělá přičestí *n-ová*. Nejčastějším způsobem vyjádření valence zde byla valence přímá, předložkové vazby bylo užit pouze ojediněle, v případech, kdy bylo užit doplnění objektového typu. Infinitivní valence se pak u atributivní funkce ve vzorku nevyskytla.

Atributy mohou být užit ve všech pádech, nejčastější je ovšem nominativ a genitiv. Jejich užití není omezeno pouze na věty oznamovací, mohou se rovněž vyskytovat i jako součást vět rozkazovacích a tázacích. Typicky se vyskytují v podřadných souvětích či větách jednoduchých, kontextově jde o popisy situací, prostředí, pracovního postupu, rovněž pak výčty a seznamy, což se týká zejména textů odborného stylu. Samotná adjektiva pak byla obsažena zpravidla ve větách hlavních, nebo vedlejších větách přívlastkových a předmětných.

Pokud jde o tvrzení, že adjektiva v atributu vyjadřují příznak stálý, nemůžeme jej na základě analyzovaného vzorku potvrdit jednoznačně. V textech odborného stylu, kde fungují jako termíny, o vyjádření trvalého příznaku jde, pokud se ale jedná o významy evaluativní, trvalost vyjadřovaného příznaku je diskutabilní – nelze zde tedy uvést jednoznačný závěr.

Jako atribut fungují adjektiva ve všech třech stupních, ačkoli nejčastějším je pozitiv a zbývající dva stupně jsou užity spíše výjimečně. Pokud jde o rod adjektiv, lze konstatovat, že podíl maskulin a feminin je vyvážený, pouze neutra bývají užita méně.

Adjektiva ve funkci atributu kvalifikují svá řídicí substantiva a sdílí s nimi v této funkci mluvnické kategorie. Z toho vyplývá i to, že mohou být na rozdíl od adjektiv predikativních užita ve všech pádech. Atributy se ponejvíce objevovaly v textech stylu odborného, kde fungovaly jako odborné termíny či jako součást názvosloví. S tím souvisí skutečnost, že atributů bylo užito výhradně ve významech primárních, kdy vyjadřovaly významy deskriptivní, ověřitelné smysly a významy informativní povahy. V přeneseném významu se objevilo pouze zanedbatelné množství atributů. V této funkci se na rozdíl od adjektiv predikativních objevují rovněž adjektiva přivlastňovací, a to jak rodově, tak i individuálně. Tato adjektiva také mohou být součástí vlastních jmen místních, názvů organizací apod.

V atributu lze užít pouze dlouhých tvarů – jejich krátké protějšky nikoli. Jediné adjektivum, které dlouhý tvar nemá, *rád*, tedy v atributu možné užít není.

Nyní se pokusíme o zvážení výše uvedených rysů v souvislosti s Čermákovou klasifikací.

Jedinou skupinou adjektiv, pro něž Čermák vymezuje vlastnost, že mohou stát pouze v atributu, jsou adjektiva restriktivní. Jak jsme ale viděli výše v kapitole 6, mohou se uváděná restriktiva objevovat ve specifických kontextech i v predikátu. Výjimkou je pouze adjektivum *pouhý*, které podle korpusu funguje skutečně pouze jako atribut. Ostatní Čermákem vydělované třídy adjektiv pak mohou stát v predikátu i atributu.

Adjektiva deskriptivní, tedy odvozená od substantiv (jmenného původu) lze i pro atributivní funkci označit jako vůbec nejfrekventovanější typ ve vzorku (viz tabulka výše). Ve všech výskytech byla bez valence, převažovaly tvary pozitivu.

Pro třídu posesivních adjektiv Čermák určuje, že mohou stát v atributu i predikátu. Ve zkoumaném vzorku se objevila pouze v atributu (viz výše kapitola 6). Ve všech případech šlo o adjektiva bez valenčního doplnění, přivlastňování mohlo být individuální i druhové. Přivlastňovací adjektiva nevyjadřovala valenci, bylo možné je užít pouze v pozitivu.

Ostatními třídami, tedy adjektivy evaluativními a intenzifikačními se zabývat podrobněji nebudeme z výše zmíněných důvodů vágnosti vyjadřovaného významu, který mohou mít teoreticky všechna adjektiva. Čermák tyto třídy označuje za *situačně sekundární*.

Jedním z kritérií, která Čermákova klasifikace pro třídění adjektiv do jmenovaných tříd užívá, je i schopnost adjektiva být kvalifikováno adverbium velmi. Tuto vlastnost pak zaznamenává u deskriptiv, evaluativ a adjektiv intenzifikačních. Pro predikativní užití jsme tuto vlastnost nesledovali: rozvíť adverbii jsme vyloučili již samotným dotazem. U atributivní funkce jsme ale toto rozvíť reflektovali, přičemž lze konstatovat, že nemusí být omezeno pouze na adjektivum *velmi* – ve vzorku se objevila i řada dalších: adverbia vyjadřující časové, prostorové i kvantifikační významy. Nejčastějším adverbium bylo však samotné *velmi*. Kvalifikaci adverbii je možné sledovat i u adjektiv deverbativních, ovšem pouze u pasivních zpřídavnělých přičestí, zakončených nejčastěji na *-ný* a *-tý*. Jakékoli rozvíť tohoto druhu pak není možné u posesiv (a Čermákem vydělovaných intenzifikačních adjektiv). Je to vyloučeno již samotnou sémantikou adjektiv, která neumožňuje jejich další rozvíť – pokud je vyjádřen vztah přivlastnění, není možné ho nijak dále kvalifikovat, spojení jako např. *velmi psí oči*, *příliš otcův klobouk* nejsou sémanticky správná.

8 Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl přispět k popisu distinkce atributivních a predikativních adjektiv v češtině a poukázat na rozdíly mezi nimi. Vymezili jsme sporné body tvrzení mluvnic a studií a ověřili je vlastní korpusovou analýzou, přičemž jsme usilovali o to, abychom zahrnuli vlastnosti ze všech jazykových rovin.

První část práce přinesla na základě odborné literatury sumarizující výklad charakteristických rysů adjektiv užitých jednak v atributivní, jednak v predikativní funkci. Usilovali jsme zde především o ucelenost výkladu – do souvislého textu jsme spojili poznatky rozptýlené v mluvnicích a odborných článcích. V závěru první části jsme shrnuli získané informace, které jsme uvedli v přehledu v tabulce.

Pro korpusovou analýzu jsme na základě teoretické části práce stanovili teze, které jsme ověřovali. Ověřování probíhalo formou korpusového výzkumu, který sledoval morfologické, sémantické i syntaktické rysy adjektiv v obou funkcích. Do výzkumu jsme zařadili texty odborného, beletristického a publicistického stylu psaného korpusu SYN2010. Pro každou funkci adjektiv jsme využili automaticky vygenerovaný vzorek náhodného tisíce příkladů.

Na základě korpusové analýzy můžeme konstatovat, že se potvrdily následující předpoklady:

- *Adjektiva zachovávající valenční doplnění se vyskytují převážně v predikátu, což souvisí mj. i s tím, že v predikátu se hojně objevují adjektiva odvozená od sloves. V této funkci obvykle u deverbativ doplnění zachováno zůstává, zatímco v atributu bývá adjektivum bez doplnění (viz níže). Zachována zůstávají doplnění obligatorní, fakultativní pak mohou být vynechána. Nejrozšířenějším vyjádřením valence je přitom užití předložkové vazby, dále pak je častá valence infinitivní. Některá predikativně užitá adjektiva rovněž vyžadují podmět (agens) ve formě infinitivní kondenzace, nebo vedlejší věty, nejčastější je však podmět vyjádřený deixí.*

- *Atributivně užitá adjektiva bývají v naprosté většině vyskytů bezvalenční.* Zachovávání valenčních doplnění souvisí do jisté míry rovněž s původem adjektiv. V atributu se ve větší míře vyskytují adjektiva primární, která doplnění vyjadřují pouze zřídka. V predikátu se na druhou stranu vyskytují hojně deverbativa, která valenci mají a zachovávají ji téměř vždy. Z tohoto pohledu je tedy možno konstatovat, že pokud je užitó adjektivum deverbativní, je pravděpodobnost, že bude vyjadřovat valenci, výrazně vyšší než u adjektiva primárního. U atributivně užitých adjektiv se valenční doplnění objevují pouze zřídka. Pokud

jde o doplnění objektové povahy, dochází navíc ke změně slovosledu: adjektivum je i s doplněním za řídicím substantivem postponováno. Doplnění adverbiálního charakteru pak z hlediska slovosledu předchází své řídicí adjektivum, které stojí v antepozici před substantivem.

- *Zachováno bývá ve většině případů pouze jedno doplnění.*

Pokud se ve zkoumaném vzorku objevila adjektiva vyjadřující valenční doplnění, bylo v naprosté většině případů vyjádřeno pouze jedno. Zaznamenali jsme pouze dva případy, kdy šlo o doplnění dvě. Srovnáme-li adjektiva s jejich základovými slovesy, můžeme konstatovat, že adjektiva vyjadřují v naprosté většině pouze jedno doplnění, zřídka více, např. *dlužný komu, co* (podle Prouzová 1983).

- *Valenci zachovávají převážně deverbativní adjektiva.*

To se týká jak adjektiv v predikativní, tak i v atributivní funkci. Distribuce deverbativ je v obou funkcích vyrovnaná, rozdíl je ovšem opět ve valenci: zatímco predikativně užitá deverbativa ji zachovávají téměř vždy, deverbativní adjektiva užitá atributivně pouze v omezených případech (viz výše). V atributu je možné užít všechny druhy deverbativních adjektiv včetně zpřídavnělých přechodníků zachovávajících dějový význam. V takovém případě pak zpřídavnělý přechodník vyjadřuje vlastnost trvajíc (existující) zároveň s dějem, který vyjadřuje přísudkové sloveso. V predikátu je ale možné užít pouze přechodníky, které se již lexikalizovaly jako adjektiva; kromě toho se jako predikáty objevují rovněž zpřídavnělá přičestí. Nejčastějším deverbativem jsou bez ohledu na funkci zpřídavnělá přičestí trpná zakončená na *-ný* (přesné údaje viz Tabulka 18).

- *Krátké tvary adjektiv jsou pouze v predikátu.*

Tyto tvary je navíc v návaznosti na MČ možné označit za zastaralé a lze říci, že z češtiny ustupují. O tom svědčí i jejich mizivé zastoupení ve vzorku. Do této skupiny jsme počítali i tzv. *predikativa*. Tyto tvary pak byly kontextově omezeny na výskyty frazeologické povahy, kdy šlo o ustálená spojení, která vyjadřují ponejvíce modální významy. Příznačné pro tato spojení je, že krátká adjektiva v nich zachovávají valenci, čímž dochází k tomu, že jejich význam je odlišný od významu tvaru dlouhého, který valenci nezachovává. Krátké tvary jsou ponejvíce rodu mužského životného, v případě predikativ jde pak o neutra. Feminina se vyskytují velmi omezeně.

- *Tyto krátké tvary mohou být zpravidla nahrazeny dlouhými.*

To je možné pouze v případě, že nejde o zmíněná valenční adjektiva. V takovém případě nahrazení možné není. Výjimkou je zde pouze adjektivum *rád*, které je zachováno pouze ve tvaru krátkém. S tím souvisí i další tvrzení.

- *Atributivní adjektiva mají pouze dlouhé tvary.*

Toto tvrzení je samozřejmé a nezpochybnitelné. V atributu se však na rozdíl od predikátu mohou vyskytovat rovněž adjektiva přivlastňovací. Zejména posesivní adjektiva se pak mohou objevovat rovněž jako součást toponym či názvů institucí apod. a rovněž jako součást oslovení. V těchto dvou funkcích predikativně užitá adjektiva nefungují.

- *Adjektiva atributivní se vyskytují více v odborných textech.*

Hojnost atributů zajišťuje textům tohoto stylu nejvyšší možnou míru konkrétnosti a sdělnosti. Proto mohla být adjektiva v této funkci také rozvita příslovci. Atributivní adjektiva fungují ponejvíce jako součást odborných termínů či názvosloví. S tím souvisí i to, že atributy jsou častěji adjektiva odvozená od substantiv a rovněž adjektiva primární. Atributy mohou ovšem rovněž užívat adjektiva z hlediska původu tzv. *komplexní* – jejich zastoupení je v obou funkcích poměrně vyrovnané. Příznačné pro užití v odborném stylu pak je, že převažuje užití pozitivu, komparativ je užíván pouze ve srovnávacích konstrukcích. Superlativ se užívá jen velmi omezeně. S vyšším zastoupením atributů v odborných textech souvisí i to, že adjektiva vyjadřují zpravidla významy deskriptivní.

- *Predikativní užití s sebou nese často i hodnotící příznak.*

Hodnocení ze strany mluvčího (autora) repliky je bodem těžko postihnutelem, nicméně zůstává faktem, že predikativně užitá adjektiva využívají komparativu ve značně vyšší míře než atributy. Predikativní adjektiva jsou typicky rovněž součástí kratších promluv, jednoduchých vět, jejichž podmětem je zájmeno *to*, které odkazuje na komunikační situaci, jež je zmiňována v textu výše. Tento typ promluv se objevuje zejména v beletrii. Repliky tohoto typu jsou zpravidla součástí přímé řeči postav a významově vyjadřují hodnocení situace. Predikativní adjektiva tak často vyjadřují nejen deskripci, ale především evaluaci. Co se týče užitých pádů, lze predikativní adjektiva nalézt pouze v nominativu, genitivu nebo instrumentálu. Adjektiva užitá v atributivní funkci jsou z tohoto hlediska mnohem bohatší: mohou se objevit ve všech pádech. Bohatší je rovněž i celkový repertoár samotných adjektiv: ve funkci atributu se ve vzorku objevilo o 200 lemmat více než v predikátu.

	počet výskytů	
Typ	Predikativní A	Atributivní A

-ný	108	73
-lý	15	9
-cí	11	18
-tý	4	6
-mý	2	1

Tabulka 18: Zastoupení deverbativ v obou funkcích

Po prostudování odborné literatury a analýze jazykových dat můžeme nyní konstatovat, že klasifikace adjektiv, kterou navrhuje Čermák v *Lexikonu a sémantice* se nám pro češtinu nejeví jako nutná či významněji směrodatná. Důvodem je především to, že distinkce mezi atributivními a predikativními adjektivy byla původně navržena pro angličtinu, kde nejsou pevněji vymezeným slovním druhem – významem, funkcí i formou mohou přesahovat do tříd jiných. Distinkce je pak jedním z kritérií, podle nichž lze adjektiva od jiných slovních druhů odlišit: jsou zde definovány účasti ve funkcích, v nichž se jiné slovní druhy nevyskytují. V angličtině je také mnohem větší skupina adjektiv, která fungují výhradně pouze v jedné z funkcí (*predikativa* či *atributiva tantum*). Je zjevné, že v takovém případě má distinkce pro popis tohoto slovního druhu zcela zásadní vliv.

V češtině je však situace poněkud odlišná: adjektiva jsou významem i funkcí od ostatních slovních druhů jasně odlišná a rozpoznatelná již podle své formy. Distinkce mezi predikativní a atributivní funkcí se nám tedy nejeví tolik směrodatná a důležitá, jako je tomu v případě angličtiny. Její důležitost vidíme spíše v přispění k popisu syntaktických vlastností adjektiv, nicméně ji nepovažujeme za natolik určující, aby byla užívána jako jeden ze základních principů třídění adjektiv. Korpusový výzkum prezentovaný v této práci nijak nepotvrdil provázanost sémantiky adjektiv s jejich funkcí.

Vzhledem k tomu, že náš korpusový výzkum pracoval s poměrně malým vzorkem, můžeme konstatovat, že jsme pro češtinu zatím nezjistili žádnou třídu adjektiv, která by fungovala výhradně pouze v jedné z funkcí a ve druhé se neobjevovala. Výjimkou je pouze adjektivum *rád*, které funguje pouze jako součást predikátu, tzv. *predikativum tantum*. Pro stanovení dalších závěrů by bylo nutné prostudovat podstatně větší vzorek adjektiv, nebo se zaměřit na některé dílčí problémy spojené s klasifikací.

V příštím výzkumu by bylo dobré se věnovat již konkrétním typům adjektiv – sledovat výskyty několika konkrétních lemmat v obou funkcích. Zajímavým počinem by rovněž bylo porovnat distribuci těchto lemmat (nebo obecně funkcí adjektiv) v jazyce mluveném

i psaném. V souvislosti s daným materiálem vzorku by bylo přínosné se rovněž zaměřit na adjektiva přivlastňovací užitá v predikativní funkci. Pro bližší zpřesnění a konkrétní ověření Čermákovy klasifikace by bylo zapotřebí sledovat rysy stanovené pro dané třídy adjektiv a podrobnou korpusovou analýzou zkoumat jejich zastoupení v konkrétních kontextech. Tyto otázky však již přesahují rámec této práce. Naše korpusová analýza sice potvrdila některé předpoklady a teze, které jsme stanovili, ale vzhledem k tomu, že se jednalo o jeden z počátečních výzkumů na toto téma, více otázek spíše otevřela, než zodpověděla.

9 Seznam použité literatury⁴⁶

Anward, J. (2000). A dynamic model of part-of-speech differentiation. In Vogel, P. & Comrie, B. *Approaches to the typology of word classes*. Berlin: Gruyter. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/semi.2000.128.issue-3-4/semi.2000.128.3-4.0/semi.2000.128.3-4.0.xml> [12. 2. 2015].

Bhat, D. N. S. (2000). Word classes and sentential functions. In Vogel, P. & Comrie, B. *Approaches to the typology of word classes*. Berlin: Gruyter. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/semi.2000.128.issue-3-4/semi.2000.128.3-4.0/semi.2000.128.3-4.0.xml> [20. 2. 2015].

Bláha, O. (2009). *Funkční stratifikace češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Cvrček, V. (2013). *Mluvnice současné češtiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum.

[ČŘJ] Čechová, M. a kol. (2000). *Čeština, řeč a jazyk*. Praha: ISV.

Čermák, F. (2010). *Lexikon a sémantika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

Čermák, F. & Šulc, M. (2006). *Kolokace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Čermák, F., Hronek, J. & Machač, J. (2009). *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Leda.

Čermáková, A. (1998). *Anglická adjektiva v predikativní funkci a jejich pravostranné okolí*. Praha.

[MČ 3] Daneš et al. (1987). *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia.

del Castillo, J. G. M. (1997). The predicative function of Adjectives. *Epos, (XIII)*. (303–313). Dostupné z: <http://revistas.uned.es/index.php/EPOS/article/viewFile/10023/9563> [21. 2. 2015].

Dixon, R. (1982). *Where have all the adjectives gone? And other essays in semantics and syntax*. Berlin: Mouton Publishers.

Dixon, R., & Ajchental'd, A. (2005). *Adjective classes: a cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University Press.

Englebretson, R. (1997). Predicative and Attributive Adjectives in Spoken English. In *Proceedings of the Twenty-Third Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society: General Session and Parasession on Pragmatics and Grammatical Structure*. (411–421).

⁴⁶ Následující seznam literatury byl vygenerován podle citační normy APA (<http://www.citacepro.com>).

Dostupné z: <http://journals.linguisticsociety.org/proceedings/index.php/BLS/article/view/1272> [11. 2. 2015].

[PMČ] Grepl, M., Karlík, P., Nekula, M. & Rusínová, Z. (1995). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

[ČM] Havránek, B. & Jedlička, A. (1986). Přídavná jména. In *Česká mluvnice*. (177–196). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Ivašina, N., Janovec, L. & Rudenka, A. (2011). *Kolokabilita neslovesných adjektiv v češtině a běloruštině*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.

Jelínek, T. (2008). Nové značkování v Českém národním korpusu. *Naše řeč* (91). (13–20). Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7974>.

Jelínek, M. (2002). Potíže se jmennými tvary adjektiv v doplňku a přísudku. *Universitas* (4). (70–73).

Ježková, L. (1997). On some syntactic, semantic and stylistic aspects of adjective + infinitive constructions. In *Prague Studies in English 21*. (153–166). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.

[MČ 2] Komárek et al. (1986). *Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia.

Komárková, J. (2001). *Typologie predikativních adjektiv*. Praha.

Kopřivová, M. (2006). *Valence českých adjektiv*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

Kopřivová, M. (2004). Malé adjektivní korpusové pozorování. (307–312). In Blatná, R. & Petkevič, V. *Jazyky a jazykověda: Sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Františka Čermáka, DrSc.* Praha: FF UK.

Kostová, V. (1993). *Sémantická klasifikace adjektiv*. Praha.

Krátké tvary přídavných jmen. (2016). Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=420> [12. 1. 2016].

Petkevič, V. & Jelínek, T. (2013). Verbonominální přísudek v české větě. (150–181). In *Studie k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Petkevič, V. (2014). Problémy automatické morfologické disambiguace. *Naše řeč* (97). (194–207). Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8338> [5. 4. 2016].

Prouzová, H. (1983). K valenčním vlastnostem primárních adjektiv v češtině. *Slovo a slovesnost* (44). (265–274).

Rijkhoff, J. (2000). When can a language have adjectives? An implicational universal. In Vogel, P. & Comrie, B. *Approaches to the typology of word classes*. Berlin: Gruyter. Dostupné z: <http://www.degruyter.com/view/j/semi.2000.128.issue-3-4/semi.2000.128.3-4.0/semi.2000.128.3-4.0.xml> [12. 2. 2015].

Ruferová, J. (1995). K stanovení sémantických typů predikativních adjektiv s doplněními reprezentovanými substantivními předložkově pádovými tvary. In Jelitte, H. *Innerslavischer und slavisch-deutscher Sprachvergleich*. (511–521). Frankfurt am Mein.

Ruferová, J. (1999). *Sémantické typy predikativních adjektiv s prostým a předložkovým genitivem v současné ruštině*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Ruferová, J. (2002). K jednomu příkladu hodnotících struktur v současné ruštině. In Gazda, J. *Jazykovědná rusistika na počátku nového tisíciletí*. (104–110). Brno: MU.

[SVAS] Svozilová, N., Prouzová, H., & Jirsová, A. (2005). *Slovník slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení*. Praha: Academia.

Šimandl, J. (2004). Funktory verbálních adjektiv a jejich konkurentů. In *Korpus jako zdroj dat o češtině*. (135–143). Brno: MU.

10 Seznam elektronických zdrojů

[**Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu**] Kapitola 6 Funktory a subfunktory. Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF, Praha.

Dostupný z WWW: <<http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/html/ch06.html>>

[10. 6. 2015].

[**SSJČ**] *Slovník spisovného jazyka českého*. Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, Praha 2011. Dostupný z WWW: <<http://ssjc.ujc.cas.cz/>> [30. 7. 2015].

[**SYN2010**] *Český národní korpus – SYN2010*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [24. 1. 2015].

[**SYN2010**] Křen, M. – Bartoň, T. – Cvrček, V. – Hnátková, M. – Jelínek, T. – Koček, J. – Novotná, R. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Schmiedtová, V. – Skoumalová, H.: *SYN2010: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>> [12. 3. 2015].

[**Vallex**] VALLEX 2.5: *Valency Lexicon of Czech Verbs*. Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF, Praha. Dostupný z WWW: <http://ufal.mff.cuni.cz/vallex/2.5/d_ata/html/generated/alphabet/index.html> [12. 6. 2015].

[**Vokabulář**] *Vokabulář webový*. Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny. Ústav pro jazyk český AV ČR, oddělení vývoje jazyka. Dostupný z WWW: <<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>> [3. 7. 2015].

[**IJP**] *Internetová jazyková příručka*. Ústav pro jazyk český, Akademie věd ČR, Praha 2015. Dostupný z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=420>> [12. 1. 2016].

11 Seznam tabulek

Tabulka 1: Shrnutí základních rysů predikativních a atributivních adjektiv	- 28 -
Tabulka 2: Sémanticko-syntaktická klasifikace (podle Čermák 2010, s. 168).....	- 31 -
Tabulka 3: Třídy adjektiv v závislosti na kritériích (tamtéž).....	- 32 -
Tabulka 4: Výskyty adjektiv v korpusu SYN2010	- 37 -
Tabulka 5: Přehled sledovaných rysů a jejich hodnoty.....	- 44 -
Tabulka 6: Příklad anotace adjektiv	- 45 -
Tabulka 7: Frekvence predikativních adjektiv v SYN2010.....	- 46 -
Tabulka 8: Frekvence lemmat predikativních adjektiv ve vzorku.....	- 47 -
Tabulka 9: Zpřídavnělé přechodníky přítomné v predikativní funkci	- 52 -
Tabulka 10: Přehled valenčních doplnění predikativních adjektiv	- 57 -
Tabulka 11: Typy vedlejších vět (predikativní adjektiva)	- 60 -
Tabulka 12: Frekvence atributivních adjektiv v SYN2010	- 66 -
Tabulka 13: Frekvence lemmat atributivních adjektiv ve vzorku.....	- 67 -
Tabulka 14: Distribuce pádů atributivních adjektiv	- 72 -
Tabulka 15: Přehled valenčních doplnění atributivních adjektiv.....	- 73 -
Tabulka 16: Přehled vedlejších vět obsahujících atributivní adjektiva.....	- 76 -
Tabulka 17: Shrnutí výsledků	- 78 -
Tabulka 18: Zastoupení deverbativ v obou funkcích.....	- 85 -